

Welke factoren dragen bij aan een succesvolle meertalige ontwikkeling in de voor- en vroeg schoolse periode?

De overdracht van het Fries in Friestalige en tweetalige gezinnen

Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
Jolanda Wassenaar en Larissa van der Werf
Datum: 15-01-2013

2^e herziene versie 15-03-2013, geredigeerd door SFBO

Samenvatting

Het afstudeeronderzoek binnen de minor ontwikkelingsstimulering van de opleiding Pedagogiek vindt plaats binnen het Sintrum Frysktalige Berne-opfang (SFBO) te Leeuwarden. Het SFBO is het informatie- kennis- en steunpunt op het gebied van meertaligheid en taalstimulering in de voorschoolse periode. Het onderzoek is ingegeven door de constatering dat een meertalige opvoeding in de praktijk niet altijd leidt tot meertalige kinderen. Op basis van de cijfers die uit het onderzoek komen wordt inzicht verkregen in de factoren die bijdragen aan een succesvolle meertalige ontwikkeling, om vervolgens aanbevelingen te kunnen geven aan pedagogisch werkers, leerkrachten, ouders en andere opvoeders over deze meertalige ontwikkeling in de provincie Fryslân gedurende de voor- en vroegschoolse periode.

De onderzoeksvraag luidt: *Welke factoren dragen bij aan een succesvolle meertalige ontwikkeling in de voor- en vroeg schoolse periode?* Het gaat hierbij specifiek om de overdracht van het Fries in de thuissituatie. In combinatie met het aanbod Nederlands op andere domeinen zorgt een succesvolle overdracht van het Fries voor een actieve tweetalige ontwikkeling, of, daar waar er in het gezin of de omgeving nog meer talen worden gesproken, van een meertalige ontwikkeling.

Om achter deze onderzoeksvraag te komen is een enquête verspreid via peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in de provincie Fryslân. Belangrijk hierbij is dat de enquête verspreid moest worden onder gezinnen waarbij tenminste één van de ouders (regelmatig) Fries tegen de kinderen spreekt. Er zijn 298 enquêtes retour gestuurd die volgens de criteria zijn ingevuld. De respondenten hadden de mogelijkheid om hun emailadres op te schrijven. Door middel van het stellen van extra vragen over de mail is extra informatie vergaard voor het onderzoek. Wanneer gekeken wordt naar de resultaten is het meest opvallend dat vooral het micro niveau van de peuter belangrijk is voor de taaloverdracht. Belangrijke indicatoren voor de slagingskansen van een tweetalige ontwikkeling betreffen de mate waarin de ouders het Fries aanbieden en de mate van Friestaligheid van de omgeving. De ontwikkeling van het Fries staat onder druk in gemengdtalige gezinnen (moeder spreekt Fries en vader Nederlands, of andersom), in dominant Nederlandstalige woonplaatsen en met name in situaties met een combinatie van deze twee factoren. Een interessante bevinding daarbij is, dat er in het taalaanbod van de ouders een kritische grens lijkt te bestaan. De slagingskansen van een tweetalige ontwikkeling binnen gemengdtalige gezinnen neemt volgens dit onderzoek sterk toe wanneer ook de Nederlandstalige ouder af en toe Fries aanbiedt aan de peuter, terwijl de Friese ouder consequent Fries blijft spreken. Tot nu toe wordt aan veel gemengdtalige gezinnen geadviseerd de één persoon-één taal methode te gebruiken. Volgens dit onderzoek zou dat advies mogelijk genuanceerd moeten worden. Uit het onderzoek komt verder naar voren dat verreweg de meeste respondenten het belangrijk tot zeer belangrijk vinden dat hun kind Fries leert spreken. Er wordt ook vaak verwacht dat deze ontwikkeling zal plaatsvinden, zo blijkt uit de vervolgvragen die aan een aantal respondenten zijn gesteld. De bevindingen uit het onderzoek kunnen worden gebruikt om ouders in verschillende situaties te voorzien van praktisch advies over hoe de slagingskansen van een tweetalige ontwikkeling en in hun specifieke geval kan worden verhoogd. Daarnaast bevat het rapport aanwijzingen voor de Provinsje hoe op meso en macro niveau de tweetalige omgeving van de kinderen kan worden versterkt.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 Probleem-/situatieanalyse en context	4
1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen	5
2. Uitwerking deelvragen literatuuronderzoek	6
2.1 Definitie van taaloverdracht	6
2.2 Het verloop van de meertalige ontwikkeling bij een kind van 0-4 jaar	6
2.3 De definitie van taalverlies	6
2.3.1 De oorzaken en gevolgen van taalverlies	7
2.3.2 De leeftijd waarop taalverlies zich voordoet	7
2.3.3 Het onderzoek van Annick de Houwer	8
3. Methode	9
3.1 Procedure dataverzameling	9
3.2 Onderzoeksinstrument	9
3.3 Analyse	10
4. Resultaten	11
4.1 Beschrijvende statistieken van de variabelen	11
4.2 Welke relaties tussen de variabelen zijn significant	12
4.3 Uitkomsten aan de hand van de enquêtevragen	15
5. Discussie, aanbevelingen en conclusie	24
5.1 De beleidsaanbevelingen	24
5.2 Adviezen aan ouders en andere opvoeders	25
5.3 Vergelijking met Annick de Houwer	26
5.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	28
Nawoord	29
Bronnen	30
Bijlage B Het meetinstrument	32
Bijlage E Enquête vragen en bijbehorende codering in Excel, SPSS en Stata	34
Bijlage H Grafische weergave van de enquêteresultaten	36
Begrippenlijst	40

1. Inleiding

Het afstudeeronderzoek van de opleiding HBO pedagogiek heeft plaatsgevonden op het Sintrum Frysktalige Berne-opfang (SFBO) te Leeuwarden. Het SFBO is het informatie-kennis- en steunpunt op het gebied van meertaligheid en taalstimulering in de voorschoolse periode. De organisatie wil alle kinderen in Fryslân de kans bieden te profiteren van de voordelen van een meertalige ontwikkeling. Het SFBO is actief sinds 1989, eerst met Friestalige peuterspeelzalen, later ook met tweetalige kinderopvang. In 2003 stelde de Provinsje hen in de gelegenheid om overal in Fryslân bestaande peuterspeelzalen en kinderdagverblijven te ondersteunen bij het ontwikkelen van taalbeleid. Sindsdien groeit het aantal peuterspeelzalen en kinderdagverblijven dat met een Fries- of tweetalig beleid werkt met zo'n tien locaties per jaar. De laatste jaren is er zelfs een groei van 15-20 locaties per jaar.

De hoofdvraag die centraal staat binnen het onderzoek luidt: Welke factoren dragen bij aan een succesvolle meertalige ontwikkeling in de voor- en vroegschoolse periode? In paragraaf 1.1 staan de probleem-situatieanalyse en de context. In paragraaf 1.2 staat de doelstelling van het onderzoek. Paragraaf 1.3 bevat de onderzoeksvraag en de deelvragen. In paragraaf 1.4 staat een vooruitblik op de onderdelen van het rapport.

1.1 Probleem-/situatieanalyse en context

Wat is het probleem?

Het SFBO heeft door contacten met ouders en pedagogisch medewerkers geconstateerd dat het fenomeen taalverlies lijkt te spelen bij jonge kinderen in de provincie Fryslân. Cijfers over de prevalentie en de oorzaak van taalverlies ontbreken tot nu toe.

Wie heeft het probleem?

De Provinsje wil de meertalige ontwikkeling bij kinderen bevorderen, o.a. door voorlichting en onderwijs. Het SFBO is op dit gebied een uitvoerende organisatie. Van ouders die hun kinderen tweetalig opvoeden mag worden verondersteld dat zij het ook belangrijk vinden dat hun kinderen de beide talen leren beheersen. Voor al deze partijen is het belangrijk om te weten in welke situaties een twee- of meertalige opvoeding leidt tot een actieve twee- of meertalige ontwikkeling bij de betreffende kinderen, en in welke situaties niet.

Wanneer is het probleem ontstaan?

Uit de Fryske taalatlas (2011) wordt duidelijk dat het aantal gezinnen dat hun kinderen Fries- of meertalig opvoedt toeneemt. Onder jonge ouders tot 29 jaar spreekt een hoger percentage Fries tegen de kinderen dan in 2007¹. Het gaat hier voornamelijk om meertalige gezinnen, waarbij één opvoeder Fries tegen de kinderen spreekt. De Provinsje wil ouders van jonge kinderen informeren over de mogelijkheden en voordelen van een meertalige ontwikkeling.

¹ Het is gaat hier niet om een significant maar om een indicatief verschil.

Waarom is het een probleem?

Een vraag die in de “Fryske taalatlas” niet is meegenomen is of de Fries- dan wel meertalige opvoeding ook daadwerkelijk resulteert in actieve taaloverdracht. De dagelijkse praktijk laat zien dat kinderen in zowel in Friestalige als meertalige gezinnen het Fries soms amper actief beheersen. In deze gezinnen ontwikkelt zich een patroon waarbij één of beide opvoeders Fries tegen de kinderen spreken, maar de kinderen in het Nederlands antwoorden.

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

Hoofdvraag

Welke factoren dragen bij aan een succesvolle meertalige ontwikkeling in de voor- en vroeg schoolse periode?

Deelvragen literatuur

- 1) Wat is een twee- of meertalige ontwikkeling?
- 2) Hoe verloopt de meertalige ontwikkeling bij een kind van 0-4 jaar? We beperken ons hierbij tot die onderdelen die relevant zijn voor ons onderzoek.
- 3) Wat is taalverlies? Waarom is het een probleem? Wat zijn oorzaken/gevolgen?
- 4) Op welke leeftijd doet zich taalverlies voor en is het verlies tijdelijk dan wel blijvend?

Deelvragen onderzoeksrapportage

- 1) Welke indicatoren hebben een voorspellende waarde voor het wel of niet slagen van een tweetalige opvoeding?
- 2) Welke beleidsaanbevelingen kunnen op basis van deze cijfers en inzichten worden gedaan aan het Sintrum Frysktalige Berne-opfang dan wel de Provinsje Fryslân.
- 3) Welke adviezen kunnen worden gegeven aan ouders en andere opvoeders (pedagogisch werkers en leerkrachten) om de slagingskansen van een meertalige opvoeding te vergroten.
- 4) In hoeverre komen de onderzoeksresultaten van Annick de Houwer in Vlaanderen overeen met dit onderzoek naar de situatie in Fryslân.

2. Uitwerking deelvragen literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk worden de deelvragen behandeld die door middel van het literatuuronderzoek beantwoord kunnen worden. Het literatuuronderzoek biedt verheldering over het onderwerp en zal enkele begrippen uit de hoofdvraag nader definiëren. In paragraaf 2.1 wordt uitgelegd wat een twee- of meertalige ontwikkeling inhoudt. In paragraaf 2.2 wordt uitgelegd hoe de meertalige ontwikkeling verloopt bij een kind van 0-4 jaar. Paragraaf 2.3 gaat in op het fenomeen taalverlies.

2.1 Definitie van de twee- of meertalige ontwikkeling.

De meningen over de definitie van twee- of meertaligheid lopen uiteen. Deze term wordt vaak gebruikt wanneer mensen in hun dagelijks leven meer dan één taal vloeiend gebruiken. In dit onderzoek wordt specifiek gekeken naar kinderen die van huis uit het Fries meekrijgen, al dan niet naast het Nederlands en/of een andere taal.

2.2 Het verloop van de meertalige ontwikkeling bij een kind van 0-4 jaar.

De taalontwikkeling van een kind heeft een sterk individueel verloop. Volgens Julien (2008) zijn er twee typen meertaligheid. Ten eerste is er *simultane taalverwerving*. Hierbij worden verschillende talen vanaf de geboorte aangeboden. Er ontstaan bij het kind twee taalsystemen die deels apart in de hersenen worden opgeslagen. Het tweede type meertaligheid wordt *successieve taalverwerving* genoemd. Hierbij leert een kind eerst één taal en later een tweede of eventueel nog een derde taal. Hier slaan kinderen bij het leren van de tweede of volgende talen de voortalige en de vroegtalige periode over (Julien, 2008). Zij hebben namelijk al een eerste taal geleerd en gebruiken deze kennis om de tweede taal te leren.

Wanneer kinderen twee- of meertalige worden opgevoed zijn er een aantal verschillen te zien ten opzichte van kinderen die eentalig worden opgevoed:

- De spraakontwikkeling van kinderen die van huis uit twee of meer talen meekrijgen kan iets later op gang komen (meertaligheid.be, z.d.). Mogelijk komt dit omdat ze eerst een verband moeten leggen tussen de verschillende woorden die ze (tegelijkertijd) leren voor één begrip.
- Kinderen kunnen een stille periode doormaken in één van hun talen. Dan spreekt een kind deze taal een tijdje niet, maar verwerft hem wel.
- Tweetalige kinderen gebruiken vaak tijdelijk de verschillende talen door elkaar.
- Daarnaast komt het soms voor dat kinderen structuren uit de ene taal over zetten in de andere taal.

Voor ouders is het belangrijk om te weten dat de bovenstaande verschijnselen normaal zijn en spontaan zullen verdwijnen (meertaligheid.be, z.d.).

2.3 De definitie van taalverlies.

Taalverlies wil zeggen dat iemand één of meerdere talen, die deze persoon eerst beheerste, langzamerhand ‘vergeet’. Een veelvoorkomend symptoom wat zich voordoet bij taalverlies zijn woordvindingsmoeilijkheden. In dit onderzoek wordt specifiek gekeken naar kinderen die de taal die ze thuis krijgen aangeboden maar heel kort spreken, of nooit actief leren beheersen. (Julien, 2008)

2.3.1 De oorzaken en gevolgen van taalverlies.

Oorzaken

Taalverlies kan voorkomen wanneer een taal niet met zekere regelmaat wordt gebruikt. Zeker wanneer een moedertaal gesproken wordt die afwijkt van de omgevingstaal. Julien (2008) noemt de twee fenomenen additieve en subtractieve meertaligheid. Additieve meertaligheid heeft een positieve werking op de meertalige ontwikkeling van een kind. Hierbij wordt de moedertaal als positief ervaren en gestimuleerd door de omgeving. Bij subtractieve meertaligheid wordt de moedertaal door de omgeving ontmoedigd (bijvoorbeeld doordat deze taal een lage status heeft), hierdoor is de kans groter om de moedertaal te verliezen. Wanneer het aanbod van de moedertaal niet wordt versterkt kan het voorkomen dat de taal steeds minder wordt gesproken of zelfs verdwijnt. Het ontmoedigen van de moedertaal kan ook onbewust gebeuren, doordat een kind zelf het verschil in status van de verschillende talen ontdekt.

Gevolgen

Subtractieve meertaligheid kan een negatieve impact hebben op een kind. Wanneer de moedertaal wordt ontmoedigd en de dominante taal niet wordt beheerst door de ouders, kan het voorkomen dat een kind geen enkele taal goed leert spreken. Hierdoor wordt het kind belemmerd in de communicatie (Julien, 2008).

Wong Fillmore (2000), Portes en Hao (1998) hebben gediscussieerd over de mogelijke schadelijke effecten wanneer kinderen niet leren om de thuistaal te spreken. Die taal is vaak de enige taal waarin de ouders adequaat kunnen communiceren. Wanneer de kinderen deze taal niet beheersen, maakt dit het mogelijk moeilijker voor ouders om hun taak van *primaire vertegenwoordiger* in het socialisatie proces te vervullen. Het kan negatieve gevolgen hebben op de (emotionele) band tussen ouders en kinderen. De zorgen die Wong (2000) had over de negatieve gevolgen die te maken hebben met de band tussen ouders en kinderen blijken te kloppen. Dit is onderzocht door Tseng en Fuligni's (2000). 600 adolescenten uit immigrantenfamilies in de VS werd gevraagd naar de emotionele band met hun ouders. Adolescenten die communiceerden in een andere taal dan hun ouders, voelde zich emotioneel meer verwijderd van hun ouders en waren minder geneigd deel te nemen aan gesprekken, dan kinderen die dezelfde taal spraken als hun ouders. Waarschijnlijk zal bovenstaand probleem minder in Fryslân spelen, omdat hier sprake is van een historische tweetaligheid waarin Friezen beide talen goed beheersen. Zie hiervoor bijvoorbeeld van Ruyven en Ytsma (2008).

2.3.2 De leeftijd waarop taalverlies zich voordoet en de tijdelijke dan wel blijvende aard hiervan.

Kinderen leren in de eerste zes jaar van hun leven hun eerste (en/of tweede en derde) taal spreken. Er kan echter pas gesproken worden van een moedertaal wanneer een kind 12 jaar oud is, omdat het 6 jaar duurt voor een taal beklijft (Schmid, 2011). Kinderen die voor hun twaalfde jaar verhuizen naar een ander land kunnen hun eigen taal helemaal vergeten. Het niveau of de snelheid waarmee de nieuwe taal geleerd wordt speelt hierbij geen rol. Gedurende de puberteit stabiliseert de kennis van de moedertaal, dus migranten die na de leeftijd van 12 jaar verhuizen kunnen hun taalkennis vele jaren behouden, zelfs wanneer ze

hun moedertaal amper of niet meer gebruiken. Deze mensen hebben wel vaak een buitenlands accent in hun moedertaal. Bovendien maken zij vaak grammaticale fouten of kunnen zich bepaalde woorden niet meer herinneren (Schmid, 2012).

2.3.3 Onderzoek van Annick de Houwer.

Het enige internationale onderzoek dat qua opzet duidelijke overeenkomsten heeft met het voorliggende onderzoek is dat van De Houwer (2007). De Houwer (2007) heeft onderzocht waarom sommige kinderen die al vanaf jonge leeftijd aan twee talen worden blootgesteld, toch niet beide leren spreken (*Parental Language input patterns and children's bilingual use*). De Houwer heeft bij 1.899 gezinnen in Vlaanderen een enquête afgenomen. Bij deze gezinnen spreekt tenminste één van de ouders een andere taal dan Vlaams en binnen het gezin is minstens één kind tussen de 6 en 10 jaar oud. Uit de resultaten van het onderzoek is gebleken dat kinderen uit deze families allemaal Vlaams (de meerderheidstaal) spraken, maar de minderheidstaal werd niet door iedereen gesproken. Er is een samenhang te zien tussen de mate van taalaanbod van de ouders en de mate van het gebruik van de minderheidstaal bij de kinderen. In paragraaf 5.3 worden de uitkomsten van beide onderzoeken met elkaar vergeleken.

3. Methode

In dit hoofdstuk wordt duidelijk volgens welke methode het onderzoek is gedaan. Allereerst wordt in paragraaf 3.1 de onderzoeksofzet besproken. Paragraaf 3.2 gaat over de procedure van de dataverzameling. In paragraaf 3.3 wordt het onderzoeksinstrument nader uitgelegd. Tot slot wordt in paragraaf 3.4 uitgelegd hoe de data zijn geanalyseerd.

3.1 Procedure dataverzameling

Voor het onderzoek zijn enquêtes verspreid onder ouders die (regelmatig) Fries tegen hun kind(eren) spreken. De enquête werd gedeeltelijk verspreid via peuterspeelzalen en kinderdagverblijven die aangesloten zijn bij het SFBO en met een formeel Fries- of tweetalig beleid werken en voor de rest via instellingen die niet aangesloten zijn bij het SFBO. Een mogelijk onderscheid tussen de twee soorten instellingen is niet meegenomen in de enquête of analyse. De uitkomsten zeggen dus ook niets over een mogelijke invloed van het wel of niet hanteren van een formeel tweetalig voorschools beleid op de ontwikkeling van het Fries van de peuters. Wel is aan de ouders gevraagd hoeveel Fries er op de peuterspeelzaal of kinderdagverblijf wordt gesproken door de leidsters en de kinderen, dit als onderdeel van de meso-omgeving waarin de kinderen verkeren. Deze informatie is meegenomen bij het analyseren van de gegevens.

Bij het bepalen van de onderzoekspopulatie is verder gekeken naar het percentage ouders dat Fries tegen de kinderen spreekt binnen een bepaalde gemeente. Deze gemeenten zijn opgedeeld in drie verschillende groepen. De verdeling is als volgt gemaakt: 10%-40%, 40%-70%, 70%-90%. Waar nodig, is binnen gemeenten onderscheid gemaakt tussen verstedelijkte situatie en plattelandssituatie. Hierdoor is er rekening gehouden met het taalaanbod dat kinderen krijgen vanuit de omgeving. Door uit elke categorie een groot aantal woonplaatsen te nemen is er gezorgd voor een brede spreiding en een betrouwbare onderzoekspopulatie. In totaal zijn er 914 enquêtes verzonden. Van dit aantal zijn er 351 retour gestuurd, wat inhoudt dat er een respons van 38,4% is gehaald. Er zijn echter een aantal enquêtes niet meegenomen in het onderzoek, omdat ze foutief waren ingevuld. Het aantal enquêtes dat is meegenomen binnen het onderzoek is in totaal 298, d.w.z. 32,6% van het aantal verstuurdde enquêtes.

3.2 Onderzoeksinstrument

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van een enquête als onderzoeksinstrument. Bij het samenstellen van de enquête is gekeken naar de belangrijkste taalinvloeden die spelen bij kinderen tussen de 0-4 jaar. De enquête bestaat uit twee delen. Allereerst is gekeken naar het gezin, waarbij er vragen werden gesteld over het taalaanbod, de taalhouding en de taalattitude van de ouders. Daarnaast is gekeken naar de relatie tussen de taal van de peuter en die van de oudere kinderen binnen het gezin.

In deel twee zijn er vragen gesteld over de taalinvloed vanuit de omgeving. Hierin is gekeken naar het taalaanbod dat verkregen wordt vanuit het kinderdagverblijf, de peuterspeelzaal, de gastouder en de directe omgeving. Daarnaast konden de respondenten die open stonden voor aanvullende vragen hun mailadres achterlaten op de enquête. Op deze manier kon nog meer informatie worden ingewonnen. Als laatste konden de respondenten een toelichting geven op de vragen die zij hadden ingevuld. Zo konden onduidelijkheden extra worden uitgelegd.

3.3 Analyse

De enquête resultaten zijn in eerste instantie verwerkt in Excel (Office 2010). Deze Excel resultaten zijn verwerkt in SPSS (versie 17.0) en Stata (versie 10.0) datasets. De grafieken en histogrammen zijn in SPSS gemaakt.

De enquête resultaten zijn als volgt verwerkt:

- Excel bestand aangemaakt en antwoorden op de vragen gecodeerd en ingevoerd; Excel bestand en individuele enquête resultaten genummerd, zodat fouten in de verwerking achteraf opgespoord kunnen worden;
- SPSS variabelen aangemaakt en Excel gegevens in SPSS variabelen verwerkt;
- SPSS gebruikt om fouten in de gegevens verwerking op te sporen;
- SPSS dataset veranderd naar een Stata dataset;
- SPSS gebruikt om overzicht te krijgen van enquête antwoorden door middel van histogrammen;
- Stata gebruikt om beschrijvende statistieken van de variabelen te genereren.

Voor de codering van de resultaten in Excel, SPSS en Stata, zie Bijlage E.

Om antwoord te geven op de hoofdvraag is het volgende theoretische basismodel gebruikt:

$$Y = \alpha + \beta_1 * X_1 + \beta_2 * X_2 + \dots + \beta_i * X_i + \varepsilon$$

Waarbij Y = de taal van de peuter naar ouder 1 en X_i = Verklarende variabele i. Het basismodel meet een lineair verband tussen de taal van de peuter naar ouder 1 en de andere enquête antwoorden. De volgende vereisten voor het gebruik van OLS-regressies zijn getest.

- Juiste specificatie van het model (bovenstaande vergelijking);
- Strikte exogeniteit;
- Lineaire onafhankelijkheid;
- Homoscedasticiteit;
- Geen autocorrelatie;
- Normale verdeling van error-terms.

Statistieken

De enquête gegevens zijn weergegeven door middel van tabellen voor beschrijvende statistieken en histogrammen. Op deze manier wordt een duidelijk overzicht gegeven van de enquête antwoorden en de verdeling hiervan. Per variabele en deelvraag is individueel gekeken naar de meest geschikte analytische methode. De statistieken zijn verder uitgewerkt en uitgelegd in hoofdstuk 4: Resultaten.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen en uitkomsten van het onderzoek beschreven. Paragraaf 4.1 bevat een tabel met beschrijvende statistieken. In paragraaf 4.2 staan twee modellen. Deze geven aan welke relaties tussen de variabele significant zijn. In paragraaf 4.3 worden de uitkomsten van de enquêtevragen beschreven.

4.1 Beschrijvende statistieken van de variabelen

Onderstaande tabel 4.1 bevat een overzicht van de statistieken van de variabelen die verwerkt zijn in SPSS. In de eerste rij van de tabel wordt beschreven om welke variabele het gaat. Daarnaast is onder Obs te zien hoeveel mensen de desbetreffende vraag hebben ingevuld.

Tabel 4.1 Beschrijvende statistieken van de variabelen.

Variabele	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Leeftijd van de peuter in maanden	287	36.00	8.23	9	47
Taal die ouder 1 tegen de peuter spreekt	298	3.65	.76	0	4
Taal die de peuter tegen ouder 1 spreekt	285	2.74	1.31	0	4
Taal waarin wordt voorgelezen	298	1.57	1.03	0	4
Peuter NL, in welke taal antwoordt ouder	282	2.93	1.32	0	4
Taal ouder 1 tegen partner	295	2.79	1.75	0	4
Taal partner naar ouder 1	295	2.64	1.75	0	4
Taal partner naar de peuter	293	2.79	1.66	0	4
Indien gescheiden, taal uitwonende ouder	27	3.22	1.42	0	4
Naast NL of FR nog een andere taal (Dummy)	298	.02	.14	0	1
Welke ouder brengt meeste tijd door met peuter	0				
Leeftijd van kind 2 in jaren	196	5.23	3.22	0	20
Taal van kind 2	195	2.79	1.50	0	4
Leeftijd van kind 3 in jaren	60	6.93	4.21	1	22
Taal van kind 3	60	3.47	1.17	0	4
Leeftijd van kind 4 in jaren	12	9.08	4.25	2	14
Taal van kind 4	12	3.33	1.23	1	4
Leeftijd van kind 5 in jaren	1	17	.	17	17
Taal van kind 5	1	4	.	4	4
Taal ouder 1 tegen fam., bakker, buurtkinderen	296	1.40	1.40	0	4
Het belang van Fries leren	295	8.42	1.48	1	10
Aantal dagen kinderdagverblijf	298	.69	1.07	0	7
Aantal dagen gastouder	298	.53	.89	0	5
Aantal keer peuterspeelzaal	297	1.48	.95	0	4
Taal van de leidsters op kinderdagverblijf	104	2.29	1.14	0	4
Taal van de kinderen op het kinderdagverblijf	91	1.60	.99	0	4
Taal van de leidsters op de peuterspeelzaal	216	2.57	1.18	0	4
Taal van de kinderen op de peuterspeelzaal	206	2.21	1.07	0	4
Taal van de gastouder	98	3.17	1.40	0	4
Taal directe omgeving	294	2.8	1.00	0	4
Aantal minuten NL televisie/dvd	294	36.46	18.27	3	70
Aantal minuten FR televisie/dvd	294	6.06	4.00	4	30

*Aanbod Fries wordt steeds gecodeerd op een schaal van 0 – 4: 0= Altijd Nederlands en 4 = altijd Fries
Het belang van het Fries wordt gemeten op een schaal van 1 – 10*

Het totaal aantal respondenten dat de enquête heeft ingevuld $N=298$. Het gemiddelde antwoord dat gegeven is op een vraag is te zien onder Mean. Daarnaast wordt ook gekeken naar de standaard afwijking van het gemiddelde in de rij waar Std. Dev. staat. Als laatste kan worden gekeken wat het minimum (min) en maximum (max) gegeven antwoord is. In Bijlage E is te vinden hoe er gecodeerd is in SPSS waarmee duidelijk wordt wat de verschillende antwoorden inhouden.

4.2 Welke relaties tussen de variabelen zijn significant.

In de modellen 4.1 en 4.2 is te zien welke factoren invloed hebben op de mate van tweetaligheid van de peuter. Model 4.1 bevat de meeste observaties die gemeten kunnen worden aan de hand van de resultaten. Bij model 4.2 is ook kind 2 meegenomen. Hierdoor zijn minder observaties mogelijk dan bij model 4.1. In paragraaf 4.3 en de discussie wordt verder ingegaan op de relaties tussen de taal van de peuter en de overige variabelen. Door middel van de sterretjes in het model is aangegeven in hoeverre deze significant zijn. Bij < 0.01 is de kans kleiner dan 1% dat het effect op toeval berust. De andere getallen < 0.05 en < 0.10 geven respectievelijk aan dat de kans kleiner dan 5% of 10% is dat het effect op toeval berust.

Bij significantie kan dus gemeten worden met hoeveel procent zekerheid er gezegd kan worden dat een observatie niet op toeval berust. De volgende factoren zijn significant en hebben invloed op de mate van tweetaligheid:

1. De taal van ouder 1 naar de peuter;
2. De taal van ouder 1 naar de partner;
3. De taal van de partner naar ouder; De taal van de partner naar de peuter;
4. Stedelijkheid ten opzichte van zeer Fries;
5. Taal van kind 2 naar ouder 1;
6. De taal die de leidsters op de peuterspeelzaal spreken;
7. De taal die de kinderen op de peuterspeelzaal spreken.

Bij punt 1 tot en met 6 is te zien dat deze factoren in beide modellen significant zijn. Verder is punt 7 significant in model 4.1 en punt 8 is significant in model 4.2. Dit heeft te maken met het aantal observaties van 215 in model 4.1 en 166 in model 4.2.

Model 4.1: Volledige model zonder kind 2, 3, 4 en 5

Number of obs = 215
 F (19, 231) = 13.83
 Prob > F = 0.0000
 R-squared = 0.5321
 Adj R-squared = 0.4936
 Root MSE = .93162

Taalpeuter tegen ouder 1.	Coef.	Std. Err.	T	P> t	[95% conf.	Interval
Leeftijd van de peuter in mnd.	.00	.01	0.05	0.959	-.02	.02
Taal ouder 1 tegen peuter	.56	.10	5.93	0.000***	.38	.75
Taal van voorgelezen	.04	.07	0.55	0.585	-.09	.16
Peuter NL, taal antwoorden	-.16	.05	-2.84	0.005***	-.26	-.05
Taal ouder 1 tegen partner	-.19	.09	-2.23	0.027**	-.36	-.02
Taal partner tegen ouder 1	.21	.10	2.05	0.042**	.01	.42
Taal partner naar de peuter	.29	.08	3.55	0.000***	.13	.45
Naast NL of FR andere taal	.07	.43	0.16	0.871	-.78	.92
Taal ouder 1 omgeving	-.03	.05	-0.59	0.558	-.12	.07
Belang van Fries leren	.08	.05	1.63	0.104	-.02	.17
Minuten NL tv/dvd	-.01	.00	-1.56	0.119	-.01	.00
Minuten FR tv/dvd	.01	.01	0.43	0.665	-.02	.04
Dummy Stedelijke woonplaats	-.36	.19	-1.96	0.051*	-.73	.00
Dummy Gemiddelde woonplaats	-.17	.16	-1.06	0.288	-.48	.14
Interactie Kinderdagverblijf taal leidsters	-.02	.03	-0.54	0.592	-.09	.05
Interactie Kinderdagverblijf taal kinderen	-.03	.05	-0.47	0.636	-.13	.08
Interactie Taal van de Gastouder	.02	.02	1.05	0.295	-.02	.06
Interactie Peuterspeelzaal taal leidsters	.05	.03	1.84	0.067*	-.01	.11
Interactie Peuterspeelzaal taal kinderen	-.04	.03	-1.34	0.182	-.10	.02
_cons	-.17	.54	-0.32	0.753	-1.23	.89

*=<0.10 , **=<0.05, *** = < 0.01

Model 4.2: Volledige model met kind 2, zonder kind 3, 4 en 5 (te weinig waarnemingen)

Number of obs = 166

F (19, 231) = 23.31

Prob > F = 0.0000

R-squared = 0.7628

Adj R-squared = 0.7301

Root MSE = .7168

Taalpeuter tegen ouder 1.	Coef.	Std. Err.	T	P> t	[95% conf.	Interval
Leeftijd van de peuter in mnd.	-.00	.01	-0.18	0.855	-.02	.02
Taal ouder 1 tegen peuter	.35	.09	3.82	0.000***	.17	.54
Taal van voorgelezen	-.05	.06	-0.79	0.432	-.18	.08
Peuter NL, taal antwoorden	-.08	.05	-1.52	0.130	-.19	.02
Taal ouder 1 tegen partner	-.22	.07	-2.99	0.003***	-.35	-.07
Taal partner tegen ouder 1	.25	.09	2.78	0.006***	.07	.43
Taal partner naar de peuter	.18	.08	2.21	0.028**	.02	.33
Naast NL of FR andere taal	-.03	.46	-0.06	0.956	-.93	.88
Taal ouder 1 omgeving	.05	.05	1.15	0.253	-.04	.14
Belang van Fries leren	.02	.04	0.43	0.666	-.07	.10
Minuten NL tv/dvd	-.00	.00	-1.31	0.192	-.01	.00
Minuten FR tv/dvd	-.00	.01	-0.10	0.923	-.03	.03
Dummy Stedelijke woonplaats	.13	.19	0.67	0.502	-.24	.49
Dummy Gemiddelde woonplaats	.06	.15	0.40	0.693	-.24	.36
Interactie Kinderdagverblijf taal leidsters	.02	.04	0.46	0.644	-.06	.10
Interactie Kinderdagverblijf taal kinderen	-.05	.06	-0.19	0.365	-.17	.06
Interactie Taal van de Gastouder	.00	.02	0.13	0.900	-.03	.04
Interactie Peuterspeelzaal taal leidsters	.03	.03	1.14	0.256	-.02	.08
Interactie Peuterspeelzaal taal kinderen	-.05	.03	-1.93	0.056*	-.10	.00
Taal van kind 2 naar ouder 1	.53	.05	9.88	0.000***	.43	.64
_cons	-.32	.53	-0.61	0.541	-1.39	.73

*=<0.10 , **=<0.05, *** = < 0.01

4.3 Uitkomsten aan de hand van de enquêtevragen

Van de meeste vragen is in bijlage H een grafische weergave van de resultaten te vinden.

Vraag 1: Wat is de leeftijd van de betreffende peuter in maanden?

De vraag wat de leeftijd van de betreffende peuter is, is belangrijk om te zien in welke fase van de taalontwikkeling het kind zich bevindt. Uit tabel 4.1 valt af te lezen dat het jongste kind 9 maanden is en de oudste peuter 47 maanden. Daarnaast valt te zien dat de gemiddelde leeftijd 36 maanden is.

Vraag 2: Welke taal spreekt u (zelf) tegen de betreffende peuter (N=287)?

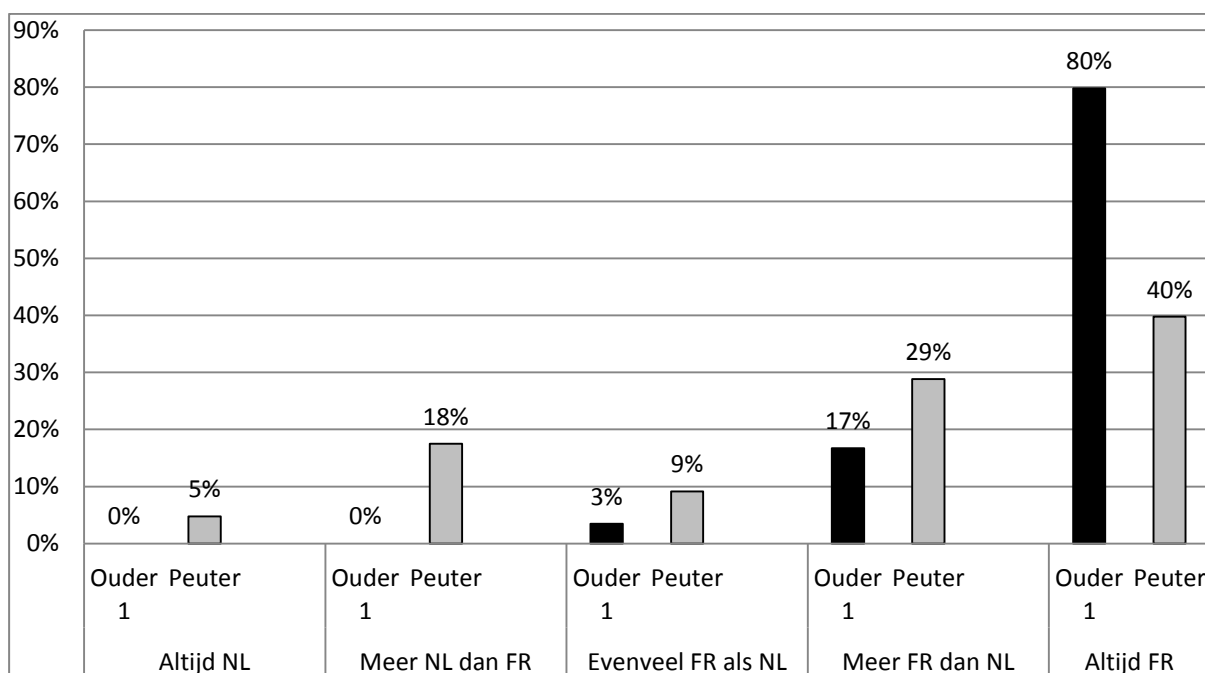
En: Vraag 3: Welke taal spreekt de peuter tegen u? (N=274)

De vraag welke taal ouder 1 tegen de betreffende peuter spreekt, is gesteld om het taalaanbod van ouder 1 te vergelijken met de taal die de peuter zelf tegen ouder 1 spreekt. Voor deze vraagstelling is gekozen, omdat er met dit onderzoek niet onderzocht wordt hoeveel of hoe goed een kind Fries preekt, maar of hij deze taal als vader- of moedertaal gebruikt. Het gebruik van het Fries in communicatie met de ouder die ook Fries tegen de peuter spreekt is hierbij de meest natuurlijke situatie en sluit aan bij de essentie van het begrip moedertaal. Het is mogelijk dat sommige kinderen thuis Nederlands spreken tegen de ouder die hen in het Fries benadert, terwijl zij in andere situaties zoals op school of tegen de grootouders het Fries wél actief gebruiken. Of en hoe vaak dit voorkomt is in het onderzoek niet aan de orde gekomen.

Om de bovenstaande vragen te kunnen beantwoorden zijn de antwoorden op vraag 2 en 3 met elkaar vergeleken. Allereerst is er gekeken naar het taalaanbod van ouder 1 aan de betreffende peuter (N=287). Wat opvalt, is dat de meeste ouders aangeven “altijd Fries” tegen de peuter te spreken (80%). Dit is een aannemelijke uitkomst, omdat de enquête immers moest worden ingevuld door de ouder die (regelmatig) Fries tegen de kinderen spreekt. Ook de categorie “meer Fries dan Nederlands” is redelijk groot (17%)².

Vervolgens is gekeken naar de taal die de peuter tegen ouder 1 spreekt (N=274), dat wil zeggen de Friestalige ouder. Bij een normale overdracht van de moedertaal van ouder op kind, zou deze vraag ongeveer dezelfde resultaten opleveren als vraag 2. De werkelijkheid toont een ander beeld. Uit de grafische weergave 4.3a kan men aflezen dat de categorie “altijd Fries” met de helft is afgenomen. De verschuiving gaat gedeeltelijk naar de categorieën “altijd Nederlands” en “meer Nederlands dan Fries” (samen afgerond 22%). De peuters in die categorie spreken dus altijd of voornamelijk Nederlands tegen de ouder die hen in het Fries opvoedt. Omdat deze peuters in deze categorieën het Fries – op dit moment – niet als moeder- of vaders taal gebruiken beschouwen wij dit als gevallen waarbij de actieve taaloverdracht van het Fries (nog) niet is geslaagd.

2 Een aantal ouders hadden ingevuld meer Nederlands dan Fries te spreken. Deze enquêtes zijn bij de berekeningen buiten beschouwing gelaten, omdat ze niet goed bij de onderzoeksvraag aansluiten.

Grafiek 4.3a: Vergelijking taal ouder 1 tegen peuter (N=287) en taal peuter tegen ouder 1 (N=274)

Ook uit tabel 4.1 is af te lezen dat er een verschil zitten tussen de taal van ouder 1 naar de peuter (3.7) en van de peuter naar ouder 1 (2.7). Hier staat 4 voor “altijd Fries”, 3 voor “meer Fries dan Nederlands” en 2 voor “evenveel Fries als Nederlands”.

Vraag 4: In welke taal leest u boekjes voor? (N=298)

De vraag in welke taal ouder 1 (dus de Friese ouder) boekjes voorleest is gesteld om een mogelijke relatie te onderzoeken tussen dit voorleesgedrag en de mate waarin de peuter het Fries beheerst dan wel gebruikt in communicatie met de betreffende ouder.

In tabel 4.1 staat aangegeven dat de taal die bij het voorlezen wordt gebruikt gemiddeld 1.6 scoort. Gemiddeld wordt er meer in het Nederlands dan in het Fries voorgelezen. Wel is er een standaard afwijking van 1.0 te zien. Te zien valt in model 4.1 dat de taal die gebruikt wordt bij het voorlezen niet significant van invloed is op de taaloverdracht naar het kind toe.

Vraag 5: Als de peuter (soms) Nederlands tegen u spreekt, in welke taal antwoordt u dan? (N=282).

De vraag in welke taal ouder 1 antwoordt wanneer de peuter Nederlands spreekt is gesteld om erachter te komen of ouder 1 consequent is in het taalgebruik naar de peuter.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden kan gekeken worden naar de gemiddelden van vraag 2 en vraag 5. Bij vraag 2 is het gemiddelde 3.7 wat overeenkomt met meer Fries dan Nederlands. Bij vraag 5 is het gemiddelde lager, namelijk 2.9. Gesteld kan worden dat wanneer de peuter in het Nederlands tegen ouder 1 spreekt, deze ouder minder vaak Fries terug spreekt dan hij/zij in andere situaties doet. In model 4.1 valt af te lezen dat de taal waarop ouder 1 antwoordt significant is op het 1% niveau. Er kan met enige zekerheid gezegd

worden dat wanneer de ouder niet in het Fries reageert op Nederlandstalige uitingen van de peuter, dit een negatief effect heeft op de mate waarin de peuter het Fries actief gebruikt.

Vraag 6: Welke taal spreekt u tegen uw partner? (N=295 &)

Vraag 7: Welke taal spreekt uw partner tegen u? (N=295)

Deze beide vragen geven inzicht in de talen die de ouders gebruiken in hun onderlinge communicatie. Ook hier wordt onderzocht of er een verband is met de taal die de peuter gebruikt tegen de (Friestalige) ouder 1. “De partner” en “ouder 2” zijn inwisselbare begrippen. Ouder 2 kan zowel Friestalig als Nederlandstalig zijn.

Uit tabel 4.1 is af te lezen dat taal van ouder 1 tegen de partner overeenkomt met de taal van die partner tegen de peuter (gemiddeld beide 2.8). Dit duidt erop dat er in gezinnen waarbij ouder 1 Fries tegen de peuter spreekt en ouder 2 Nederlands, de voertaal van de ouders onderling in de meeste gevallen Nederlands zal zijn.

Verder is uit model 4.1 af te lezen dat de taal van de ouders onderling sterk samenhangt met het taalgebruik van de peuter. Dit betekent opnieuw dat de kans dat de peuter Fries zal spreken tegen de Friestalige ouder kleiner is in gezinnen waar naast Fries ook Nederlands wordt gesproken. We komen hierop terug bij vraag 8.

Vraag 8: Welke taal spreekt uw partner tegen de betreffende peuter? (N=293)

Uit model 4.1 blijkt dat de taal van de partner (= ouder 2) tegen de peuter een significante invloed heeft op het taalgedrag van de peuter. In gezinnen waar de partner (meestal) Nederlands spreekt tegen de peuter, is er sprake van een gemengtalig gezin. Het is interessant specifiek te onderzoeken wat het verschil is tussen Friestalige en gemengdtalige gezinnen wat betreft de ontwikkeling van het Fries bij de peuter.

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er allereerst drie groepen afgebakend.

- 1) Beide ouders spreken altijd Fries (cat. 4-4, N=152)
- 2) Een iets uitgebreidere groep: Beide ouders spreken altijd Fries of meer Fries dan Nederlands (cat. 3/4- 3/4, N=192)
- 3) Ouder 1 spreekt altijd Fries of meer Fries dan Nederlands en de partner spreekt meer Nederlands dan Fries of altijd Nederlands. (cat. 3/4 – 0/1, N= 68)

Om de kans te berekenen op een geslaagde actieve taaloverdracht kijken wij bij de peuters naar de situaties dat deze óf evenveel Fries als Nederlands spreken tegen de Friestalige ouder (cat 2), óf meer Fries dan Nederlands (cat 3) óf altijd Fries (cat 4). Evenveel Fries als Nederlands is meegenomen in deze vraag, omdat ervan wordt uitgegaan dat wanneer de peuter de helft van de tijd Fries spreekt er een redelijke kans bestaat dat de taal zich verder zal ontwikkelen.

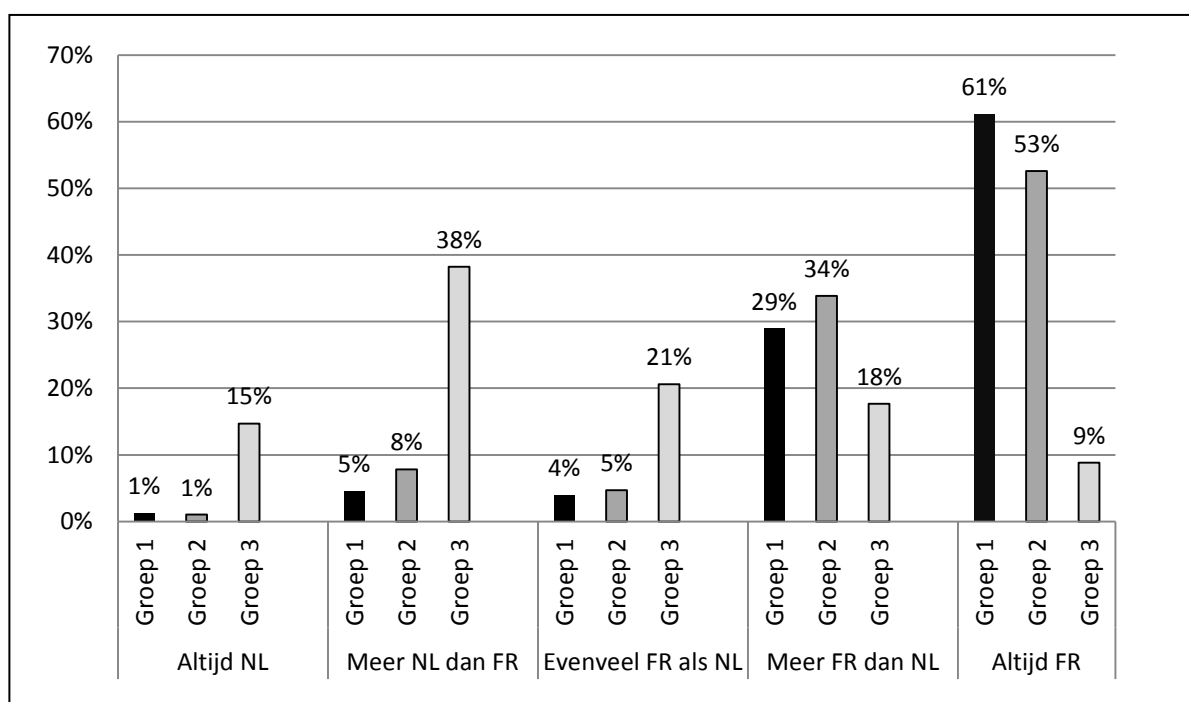
Allereerst wordt gekeken naar de gezinnen waarin beide ouders altijd Fries tegen de kinderen spreken (cat. 4/4, N=152). Hier is te zien dat in 94% van de gevallen de peuter het Fries actief gebruikt als thuistaal. De peuter spreekt dan tenminste evenveel Fries als Nederlands tegen de Friestalige ouder. In 6% van de gezinnen waarin beide ouders altijd Fries spreken, spreekt de peuter altijd Nederlands of meer Nederlands dan Fries.

Bij de 2^e groep spreekt zowel ouder 1 als de partner altijd Fries of meer Fries dan Nederlands. Het Nederlands neemt in het aanbod bij een aantal van deze gezinnen dus een iets grotere plek in. Het totaal aantal gezinnen waarbij dit voorkomt is 192. Van deze groep geeft 91% van de

ouders aan dat de peuter in ieder geval regelmatig Fries tegen hem/haar spreekt. In 9% van de gevallen is het Nederlands dominant bij de peuter.

De 3^e groep bestaat uit gemengdtalige gezinnen. In deze gezinnen spreekt ouder 1 óf altijd Fries óf meer Fries dan Nederlands tegen de peuter, terwijl de partner (= ouder 2) óf altijd Nederlands spreekt óf meer Nederlands dan Fries. Dit kwam bij 68 respondenten voor. Bij deze gezinnen spreekt 47% van de peuters in ieder geval evenveel Fries als Nederlands terug **tegen ouder die hem/haar in het Fries benadert**. 53% van de peuters die opgroeien in een gemengdtalig gezin gebruiken in ieder geval op dit moment altijd of voornamelijk Nederlands in de communicatie met de Friestalige ouder.

In onderstaande grafiek is nog eens aangegeven hoe de peuters in de drie groepen scoren op de 5 antwoordcategorieën (altijd Fries tot altijd Nederlands).

Grafiek 4.3b: Taal van peuter tegen Friestalige ouder verdeeld over drie groepen.

Groep 1: beide ouders spreken altijd FR, groep 2, beide ouders spreken voornamelijk óf altijd FR, groep 3: ouder 1 spreekt (voornamelijk) FR, ouder 2 (voornamelijk) NL.

Binnen de groep gemengdtalige gezinnen is bekeken of de manier waarop de ouders het Fries en het Nederlands aanbieden nog van invloed is op het taalgebruik van de peuter. Het gaat dan om de invloed van bijvoorbeeld het consequent vasthouden van één taal tegen de peuter en/of tegen de (Nederlandstalige) partner, het voorleesgedrag en het taalgedrag buitenshuis. Niet al deze vragen konden op betrouwbare wijze worden geanalyseerd omdat de groep gemengdtalige gezinnen hiervoor te klein was. Wat we wel constateerden, is dat er een kritische grens lijkt te bestaan bij het taalaanbod in de gezinssituatie: als één ouder consequent Fries spreekt en de andere Nederlands (categorie 4+0), is de kans dat de peuter het Fries actief gebruikt tegen de Friestalige ouder 40% (N=40). Als daarentegen de Friestalige ouder consequent Fries spreekt tegen de peuter, en de Nederlandstalige ouder daarnaast het Fries ook nog in bepaalde situaties aanbiedt (categorie 4+1, N=12), zien wij die kans stijgen tot

maar liefst 83%. Mogelijk bestaat in het taalaanbod van de ouders een kritische grens die ervoor zorgt dat een iets hoger aanbod Fries (door de Nederlandstalige partner) zorgt voor een sterk verhoogde kans op een actieve taaloverdracht. Deze conclusie lijkt een aanwijzing, maar aanvullend onderzoek is nodig om hiervan met een grotere onderzoeksgroep een definitiever beeld te kunnen vormen.

Tabel 5.1: Vergelijking van aanbod ouders naar slagingspercentage van de Friese taal bij de peuter.

Aanbod ouders in gemengd-talige gezinnen	n =	% kinderen dat dominant NL spreekt tegen Friestalige ouder (score 0 en 1)	% kinderen dat in ieder geval evenveel Fries als NL spreekt tegen FR ouder.	Gemiddelde woonplaats (1=NL, 2= NL/FR, 3 = FR)
3 + 0 en 3 + 1	14	57%	43%	1.6
4 + 0	40	60%	40%	1.8
4 + 1	12	17%	83%	1.5
3 + 3	17	29%	71%	2.1

0 = Altijd Nederlands, 1 = Meer Nederlands dan Fries. 2 = Evenveel Fries als Nederlands, 3 = Meer Fries dan Nederlands, 5 = Altijd Fries

Vraag 9: In geval van scheiding: Welke taal spreekt de uitwonende vader/moeder tegen de peuter? (N=27)

De vraag welke taal de uitwonende vader of moeder spreekt wanneer de ouders gescheiden zijn hebben wij gesteld om inzicht te krijgen in het taalaanbod wat de peuter meekrijgt van de uitwonende ouder.

In tabel 4.1 valt te lezen dat de gemiddelde score op deze vraag 3.2 is; er wordt door de uitwonende ouder meer Fries dan Nederlands gesproken. Bij het bepalen van de vraag of de peuter opgroeit in een Friestalig dan wel gemengdtalig gezin is zowel gekeken naar de taal van de (inwonende) partner als de (uitwonende) ouder.

Vraag 10: Wordt er naast het Fries en/of Nederlands een andere taal in het gezin gesproken?

Deze vraag is gesteld om inzicht te krijgen in de beheersing van het Fries van peuters die opgroeien in meertalige gezinnen. In de onderzoeksgroep was echter maar in 6 gevallen sprake van een andere taal naast het Fries en/of het Nederlands. Dit aantal is te klein om enige conclusies te kunnen trekken.

Vraag 11: Wie brengt de meeste tijd door met de betreffende peuter?

De vraag wie de meeste tijd doorbrengt met de betreffende peuter is gesteld, om binnen de gemengdtalige gezinnen te bekijken of het voor de beheersing van het Fries van de peuter uitmaakt of de hoofdverzorgende Friestalig of Nederlandstalig is.

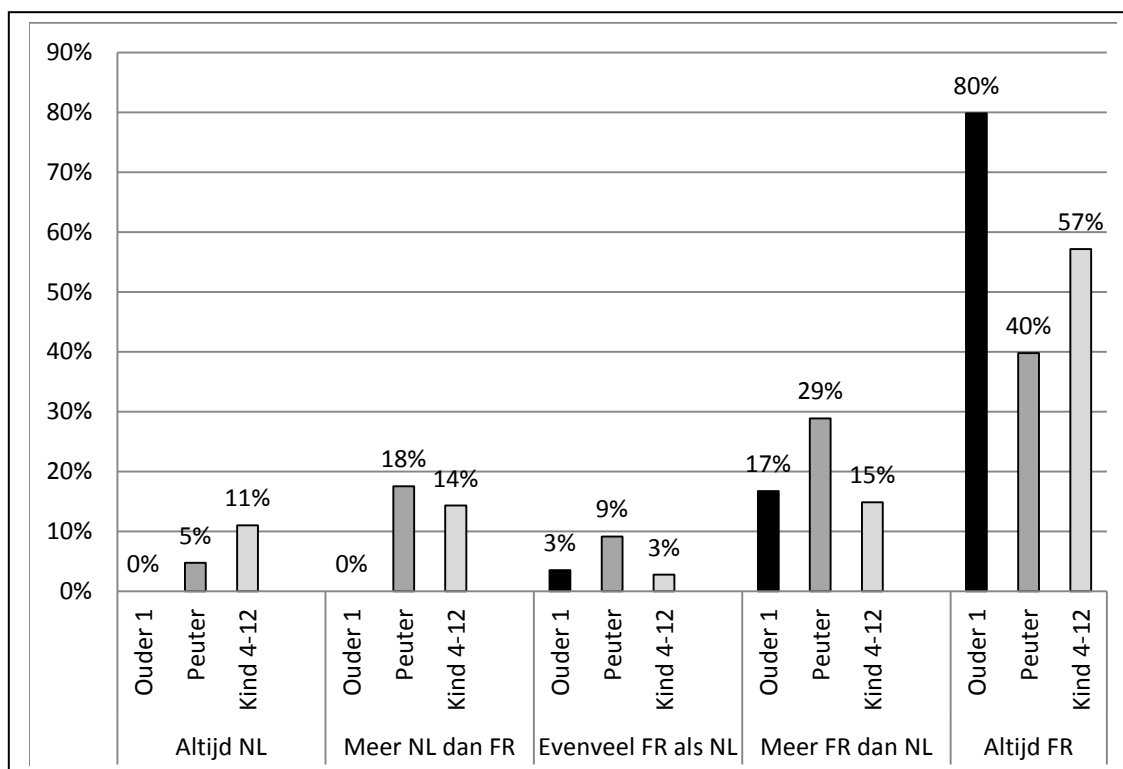
Bij de verwerking van de gegevens bleek deze vraag lastig te kwantificeren. Hierdoor is deze vraag niet meegenomen in de analyse.

Vraag 12: Welke taal spreken de broertjes en zusjes van de peuter tegen u?

Deze vraag is gesteld om te bepalen of oudere broertjes en zusjes dezelfde taal tegen ouder 1 spreken als de peuter doet. Wanneer er sprake is van taalverlies kan door middel van het taalgebruik van de broertjes en zusjes voorspeld worden of het verlies tijdelijk of blijvend is.

Om de vraag te kunnen beantwoorden hebben we alleen gekeken naar broertjes en zusjes in de leeftijd van 4-12 jaar. Hoe ouder de broers en zussen worden, hoe groter de kans wordt dat zij vanwege een verhuizing of scheiding zijn opgegroeid in andere omstandigheden dan de peuter. Vandaar de begrenzing op 12 jaar.

In onderstaande tabel is de verdeling van het taalgebruik van de oudere broertjes en zusjes (N=182) over de verschillende categorieën naast dat van de ouders en de peuter gezet. Wat opvalt is dat zowel categorie 0 (altijd Nederlands) als 4 (altijd Fries) zijn toegenomen, en de tussencategorieën 1 en 3 zijn afgenomen. Dit betekent dat de oudere kinderen een duidelijkere voorkeurstaal hebben ontwikkeld. Afgezien hiervan is de verdeling over de categorieën redelijk gelijk aan die van de peuters. Het feit dat oudere broers en zussen vergelijkbaar scoren als de peuters lijkt erop te wijzen dat het communicatiepatroon binnen het gezin constant is. Kinderen spreken op latere leeftijd waarschijnlijk dezelfde taal tegen hun ouders als bij 3 of 4 jaar.

Grafiek 4.3c: Taalgebruik van peuters (N=274) en oudere broers en zussen (leeftijd 4-12, N=182) tegen Friestalige ouder (N=287).

Vraag 13: Welke taal spreekt u tegen personen (bijv. familie, bakker, buurtkinderen) die zelf geen Fries spreken maar dit wel goed verstaan? (N=296)

De vraag welke taal ouder 1 tegen personen uit de buurt, zoals familie, bakker en buurtkinderen spreekt is gesteld om te kijken of een consequente taalhouding van ouders ook buiten het gezin invloed heeft op de mate waarin de kinderen het Fries ontwikkelen.

In tabel 4.1 is te zien dat de gemiddelde score bij deze vraag 1.4 is. Dit betekent dat de responderende ouder gemiddeld genomen meer Nederlands dan Fries spreekt tegen personen die wel Fries verstaan, maar dit zelf niet spreken. Wanneer gekeken wordt naar model 4.1 is te zien dat de bovenstaande vraag geen invloed heeft op de taal die de peuter spreekt.

Vraag 14: Hoe belangrijk vindt u het dat uw kind Fries leert spreken? Hierbij is 1 uitermate onbelangrijk en 10 uitermate belangrijk. (N=295)

Deze vraag is gesteld om erachter te komen hoe belangrijk de ouder het vindt dat zijn of haar kind het Fries leert spreken. Het gaat hier dus om de motivatie van de ouder. Uit tabel 4.1 valt af te lezen dat er gemiddeld genomen door ouder 1 een 8.4 wordt ingevuld. In grafiek H.19 (bijlage H) is te zien dat de meest voorkomende cijfers die de respondenten hebben ingevuld respectievelijk een 8 en een 10 zijn. De meeste respondenten vinden het dus (erg) belangrijk dat hun peuter het Fries leert spreken. Model 4.1 laat echter zien dat er geen significant verband is tussen het taalgedrag van de peuter en het belang dat de ouder hecht aan het (actief) overdragen van het Fries.

Vraag 15: Hoeveel dagen in de week gaat uw kind naar het kinderdagverblijf en welke talen worden hier gesproken door de leidsters en de kinderen?(N=298)

De vraag hoeveel dagen in de week de peuter naar het kinderdagverblijf gaat is in de resultaten gekoppeld aan de taal die de leidsters op het kinderdagverblijf spreken en daarnaast aan de taal die de andere kinderen op het kinderdagverblijf spreken. Aan de hand van deze vraag wordt bekeken of de taal die op het kinderdagverblijf wordt gesproken van invloed is op de taal die de peuter spreekt.

Voor de analyse is eerst het aantal dagen dat de peuter naar het kinderdagverblijf gaat vermenigvuldigd met de taal die daar wordt gesproken. Te zien valt in tabel 4.1 dat de leidsters van het kinderdagverblijf gemiddeld genomen op 2.3 komen, d.w.z. ongeveer evenveel Fries als Nederlands. Bij de taal die de kinderen hier spreken wordt gemiddeld een 1.6 ingevuld, d.w.z. meer Nederlands dan Fries. Wanneer men kijkt naar model 4.1 valt geen relatie te zien tussen het taalgebruik van de peuter en de taal die er op het kinderdagverblijf wordt gesproken. Dit kan mogelijk verklaard worden door het feit dat gemiddeld genomen kinderen binnen dit onderzoek net iets meer dan een halve dag naar het kinderdagverblijf gaan³ waardoor de invloed gemiddeld genomen klein is.

3 Er zijn voor dit onderzoek meer kinderen via peuterspeelzalen geworven dan via kinderdagverblijven.

Vraag 16: Hoeveel dagen in de week gaat uw kind naar de gastouder en welke talen worden hier gesproken? (N=298)

Ook bij de verwerking van de vragen over de gastouder is het aantal dagen dat de peuter naar de gastouder gaat vermenigvuldigd met de taal die bij de gastouder wordt gesproken. In tabel 4.1 valt te zien dat de peuter ongeveer een halve dag naar de gastouder gaat. De taal die hier wordt gesproken is gemiddeld 3.2. Dit komt overeen met meer Fries dan Nederlands. In model 4.1 is te zien dat de taal bij de gastouder geen invloed heeft op de taal die de peuter spreekt tegen de Friestalige ouder. Ook hier is dit mogelijk te verklaren door het feit dat de gemiddelde peuter in deze steekproef slechts een halve dag bij de gastouder is.

Vraag 17: Hoeveel keer in de week gaat uw kind naar de peuterspeelzaal en welke talen worden hier gesproken door de leidsters en de kinderen?(? (N=298)

Tenslotte is gekeken of de taal die wordt gesproken op de peuterspeelzaal door de leidsters en de kinderen onderling van invloed is op het taalgedrag van de peuter. Wederom is de duur van het verblijf (in dagdelen) vermenigvuldigd met de taal die er op de voorziening wordt gesproken. In tabel 4.1 is te zien dat de peuter gemiddeld 1.5 keer naar de peuterspeelzaal gaat. De taal die er door de leidsters wordt gesproken is gemiddeld 2.6., d.w.z. meer Fries dan Nederlands. De taal die de kinderen spreken op de vaste groep van de peuterspeelzaal is 2.2, d.w.z. ook (iets) meer Fries dan Nederlands. In model 4.1 valt te zien dat de taal van de leidsters op de peuterspeelzaal een significante invloed heeft op de mate waarin de peuter Fries spreekt tegen de Friestalige ouder. In model 4.2 valt eenzelfde relatie te zien tussen de taal die kinderen onderling spreken op de peuterspeelzaal en het taalgedrag van de peuter. Hierbij moet de nuancering worden gemaakt dat er waarschijnlijk een groot verband is tussen de taal van de kinderen (en in mindere mate van de leidsters) op de peuterspeelzaal enerzijds en de woonplaats van de peuter anderzijds. Bij vraag 21 valt te zien dat er ook een significante relatie bestaat tussen de mate van Friestaligheid van de woonplaats en de mate waarin de peuter het Fries beheerst. De onderzoeksgroep is te klein om te bepalen welke van de twee factoren de grootste invloed heeft. We komen hierop terug bij vraag 21.

De tijd die de kinderen op de peuterspeelzaal doorbrengen is hoger dan de tijd die doorgebracht wordt op het kinderdagverblijf. Mogelijk dat hierdoor de invloed van de peuterspeelzaal op het taalgebruik van de peuter wel is aangetoond en die van het kinderdagverblijf niet.

Vraag 18: Welke taal wordt verder in de directe omgeving van de peuter gesproken? (N=294)

Deze vraag is gesteld om te kijken aan welke taal de peuter wordt blootgesteld in zijn omgeving.

Ouders hebben bij deze vraag gemiddeld 2.8 ingevuld, daaruit blijkt dat er in de omgeving van deze specifieke onderzoeksgroep meer Fries dan Nederlands wordt gesproken. De vraag of de omgevingsinvloeden effect hebben op het taalgebruik van de peuter is uiteindelijk niet meegenomen in de modellen 4.1 en 4.2, omdat er geen kennis is over de hoeveelheid tijd die de peuter doorbrengt in de directe omgeving.

Vraag 19: Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar NL programma's op tv/dvd?(N=294) en vraag 20: Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar FR programma's op tv/dvd?(N=294)

Deze vragen zijn gesteld om te beoordelen of het kijken naar televisieprogramma's in het Nederlands dan wel het Fries van invloed is op het taalgedrag van de peuter.

Uit het onderzoek blijkt dat een kind gemiddeld 36 minuten naar Nederlandse programma's per dag kijkt. Daarnaast is te zien in model 4.1 dat er in dit onderzoek geen relatie is tussen het kijken van Nederlandse programma's en de beheersing van het Fries.

Naar Friestalige programma's wordt gemiddeld 6 minuten gekeken. In model 4.1 is te zien dat ook de Friese televisie volgens dit onderzoek geen invloed heeft op de taal van de peuter.

Opvallend bij vraag 19 en 20 is dat er veel meer naar Nederlandse televisie wordt gekeken dan naar Friese televisie. Bij de toelichting van de enquête is vaak vermeld dat er een beperkt aanbod is van Friese kindertelevisie.

Vraag 21: Voor het onderzoek willen we graag uw woonplaats weten. Als u deze liever niet wilt geven, dan kunt u deze vraag ook overslaan.

Deze vraag is gesteld om te kijken in hoeverre de woonplaats van invloed is op de taal die een kind spreekt.

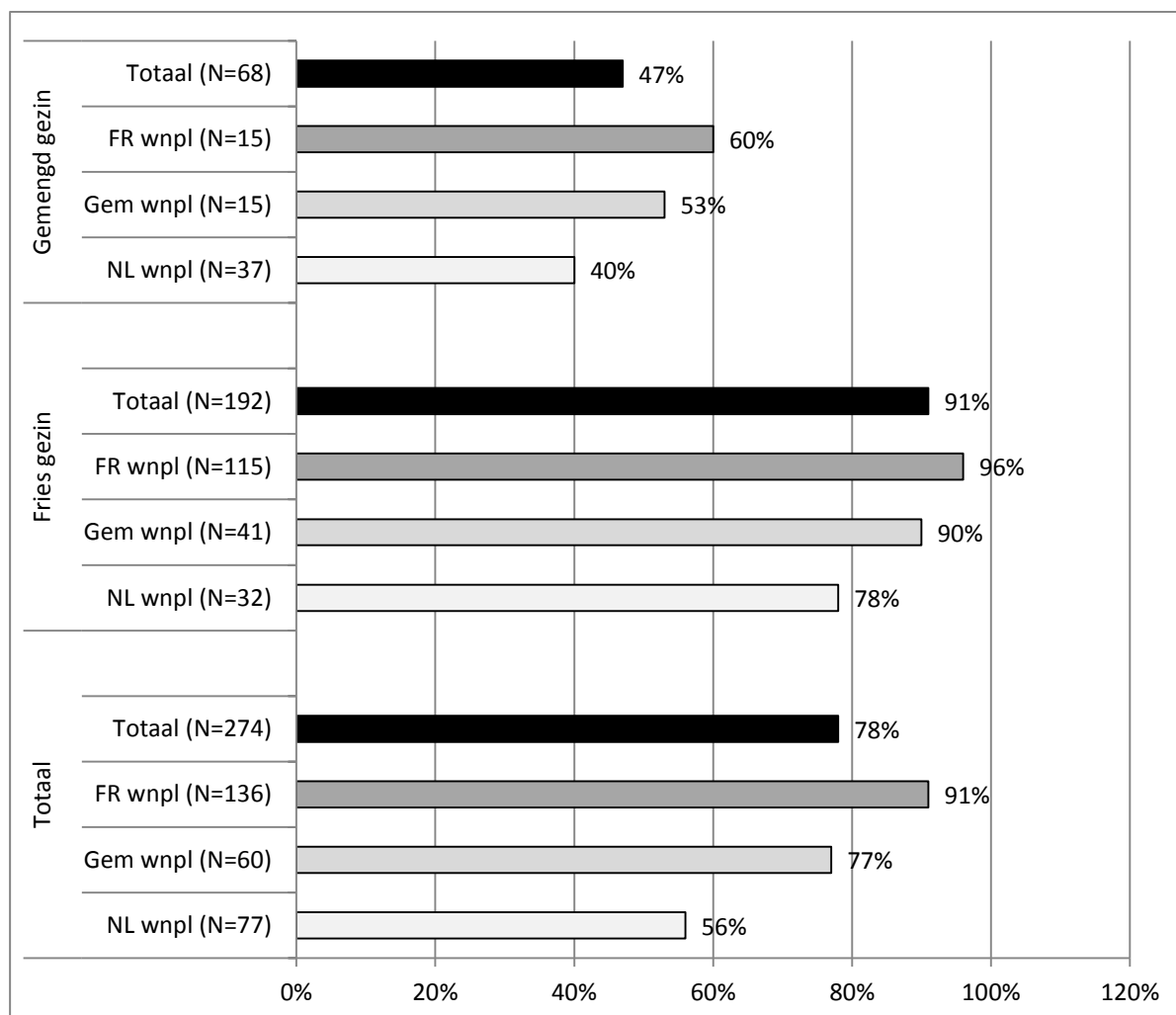
Om de bovenstaande vraag te kunnen beantwoorden zijn allereerst de opgegeven woonplaatsen verdeeld over 3 categorieën: stedelijk, gemiddeld en zeer Fries. Bij deze indeling is gekeken naar de taal die de ouders tegen de kinderen spreken. Hiervoor is gebruik gemaakt van de Fryske taalatlas 2007 en 2011. In een stedelijk gebied spreekt 10% - 40% van de ouders Fries tegen de kinderen. In een gemiddeld gebied is dat percentage 40%-70%. In een zeer Fries gebied spreekt 70%-90% van de ouders Fries tegen de kinderen. In de taalatlas worden de percentages per gemeente gegeven. Binnen een gemeente zijn de grote kernen en forensendorpen als iets meer Nederlandstalig ingeschat dan de rest van de gemeente.

Wanneer er wordt gekeken naar model 4.1 is te zien dat een dominant Nederlandstalige woonplaats een significant negatieve invloed heeft op de beheersing van het Fries van de peuter. Bij de gemiddelde woonplaatsen is zo'n significante relatie niet aan te tonen.

In het onderste gedeelte van grafiek 4.3d (bij "totaal") is aangegeven hoe groot de kans is dat de peuter *minstens* evenveel Fries als Nederlands spreekt tegen de Friestalige ouder in respectievelijk een overwegend Nederlandstalig gebied, een gemiddeld gebied en een zeer Fries gebied. Uit de grafiek is af te lezen dat deze kans in een dominant Friestalig gebied 91% is en in een dominant Nederlandstalig gebied is dit gedaald tot 56%, een verschil van 35%.

Bij deze bevindingen moet een kanttekening worden geplaatst. Het blijkt dat gemengdtalige gezinnen relatief vaak in dominant Nederlandstalige omgevingen wonen. Wij weten inmiddels dat er ook een relatie bestaat tussen de samenstelling van het gezin en de mate waarin de peuter het Fries gebruikt. Daarom zijn in grafiek 4.3d ook percentages opgenomen van de kans op een actieve taaloverdracht waarbij er naast de woonplaats ook rekening wordt gehouden met de samenstelling van het gezin. De Friestalige gezinnen zijn weer zo gedefinieerd dat beide ouders *altijd Fries* of *meer Fries dan Nederlands* tegen de peuter spreken (cat. 3 en 4). Bij de gemengdtalige gezinnen scoort de ene ouder categorie 3 of 4 en de andere 0 of 1 (altijd Nederlands of meer Nederlands dan Fries). Hieruit blijkt dat het effect van de woonplaats in Friestalige gezinnen minder groot is. Bij deze categorie is de

slagingskans in een zeer Friestalig gebied nu 96% en in een dominant Nederlandstalig gebied 78%, een verschil van 18%. In zijn totaliteit geeft de grafiek een beeld van hoe de factoren Friestaligheid van de omgeving en gezinssamenstelling elkaar versterken.

Grafiek 4.3d: De kans dat de peuter in ieder geval regelmatig Fries spreekt tegen Friestalige ouder uitgesplitst naar woonomgeving en gezinssituatie.

LEGENDA

Woonplaats: **FR wnpl:** 70-90% van de ouders spreekt FR tegen de kinderen

Gem wnpl: 40-70% spreekt FR tegen de kinderen

NL wnpl: 10-40% spreekt FR tegen kinderen

Verdeling gebaseerd op Fryske taal atlas 2007 en 2011.

Gezin: **Gemend(talig) gezin:** ouder 1 spreekt altijd FR of meer FR dan NL tegen peuter, ouder 2 altijd NL of meer NL dan FR.

Fries gezin: ouder 1 én ouder 2 (indien aanwezig) spreken altijd FR of meer FR dan NL tegen peuter

FR = Fries

NL = Nederlands

5. Discussie, aanbevelingen en conclusie

In dit hoofdstuk wordt nagegaan welke aanbevelingen voortvloeien uit de bevindingen uit het rapport. In paragraaf 5.1 staan de beleidsaanbevelingen die op basis van cijfers en inzichten aan het SFBO dan wel aan de Provinsje Fryslân worden gedaan. In 5.1 volgen de adviezen aan ouders en ander opvoeders. In paragraaf 5.3 volgt een vergelijking tussen de uitkomsten van dit onderzoek en een vergelijkbaar onderzoek van Annick de Houwer. Paragraaf 5.4 bevat aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

5.1 De beleidsaanbevelingen die op basis van cijfers en inzichten worden gedaan aan het Sintrum-Frysktalige Berne-opfang dan wel in de Provinsje Fryslân.

In de paragrafen 4.3 en 5.3 is aangegeven dat de overdracht van het Fries onder druk staat bij gemengdtalige gezinnen in Nederlandstalige woonplaatsen en voornamelijk in een combinatie van deze micro en meso omgeving. Voor de Provinsje Fryslân is deze wetenschap van belang, omdat hij samenvalt met twee demografische ontwikkelingen: de toename van het aantal gemengdtalige gezinnen en de krimp in landelijke gebieden. We gaan kort in op deze ontwikkelingen en komen daarna met de aanbevelingen.

Vermoedelijke toename van aantal gemengdtalige gezinnen.

Precieze (actuele) cijfers over het aantal gemengdtalige gezinnen in Fryslân ontbreken. Een vergelijking tussen de twee uitgaven van de Fryske Taalatlas van 2007 en 2011 doet vermoeden dat dit aantal toeneemt. De periode 2007-2011 laat een groei van het aantal jonge ouders (18-29 jaar) zien dat Fries spreekt tegen de *kinderen*.⁴ Tegelijkertijd is er in dezelfde leeftijdscategorie een afname te zien in het aantal respondenten dat Fries spreekt tegen de *partner*. Het lijkt erop dat steeds meer kinderen opgroeien in gemengdtalige gezinnen, waarbij de Friestalige ouder wel Fries tegen de kinderen spreekt, maar Nederlands tegen de (Nederlandstalige) partner.

Ook in het voorliggende onderzoek was het aantal gemengdtalige gezinnen hoog: het bedroeg 25% van het totaal aantal gezinnen waar Fries wordt gesproken tegen de kinderen.

Krimp in landelijke regio's

In een analyse van trends en prognoses van het aantal 0 t/m 6 jarigen in Fryslân (Van Ruijven, 2012) valt te lezen dat de Friese bevolking licht krimpt. De krimp in Fryslân treft voornamelijk de landelijke gemeenten. Stedelijke gebieden zoals Leeuwarden groeien daarentegen.

Een combinatie van de twee ontwikkelingen betekent dat het aantal ouders dat het Fries wil doorgeven aan de kinderen toeneemt, maar dat een steeds groter percentage van deze kinderen opgroeit in micro en meso omgevingen waarin de kans op een geslaagde tweetalige ontwikkeling minder groot is. De Provinsje kan er door beleidsmaatregelen voor zorgen dat de positie van het Fries in deze micro en meso omgevingen wordt vergroot. Dit kan bijvoorbeeld door gerichte voorlichting, en het versterken van het Fries in het onderwijs,

⁴ Het gaat om in indicatieve toename, een significant verschil kan niet worden aangetoond

waarbij de leeftijdsgroep 0-6 jaar extra aandacht verdient. Wat het SFBO betreft geven wij het advies dat deze organisatie de inzichten van dit onderzoek verwerkt in de voorlichting die zij geeft aan ouders en voorschoolse instellingen.

5.2 Adviezen voor ouders en andere opvoeders (pedagogisch werkers en leerkrachten) om de slagingskansen van een meertalige opvoeding te vergroten.

In paragraaf 4.3 werd vermeld dat de ouders die Fries tegen de kinderen spreken, het ook (erg) belangrijk vinden dat de kinderen zelf ook Fries gaan spreken. Helaas is dit in lang niet alle situaties het geval. We hebben gezien dat vooral kinderen in gemengdtalige gezinnen, woonachtig in dominant Nederlandstalige woonplaatsen, relatief vaak Nederlands spreken tegen de Friestalige ouder. De slagingskansen van de overdracht van het Fries kan worden versterkt door de positie van het Fries binnen het gezin en binnen de meso omgeving van de peuter te versterken. Uit paragraaf 4.3 werd duidelijk dat meer aanbod van het Fries binnen het gezin effect heeft. Met een voorlichtingscampagne die specifiek gericht is op gemengdtalige gezinnen kunnen ouders worden voorzien van tips hoe dit gerealiseerd kan worden. Gunstig hierbij is dat, zoals aangegeven in paragraaf 5.3, er zoiets lijkt te bestaan als een kritische grens. Als ook de Nederlandstalige ouder bijvoorbeeld door middel van voorlezen of korte gesprekjes iets bijdraagt aan het aanbod Fries, wordt de slagingskansen sterk vergroot. Het lijkt ons raadzaam dat organisaties voor peuterspeelzaalwerk en onderwijs (onderbouw) worden voorgelicht over het fenomeen taalverlies. Hierbij kan worden gewezen op de relatie die er lijkt te bestaan tussen het aanbod Fries op de peuterspeelzaal en de ontwikkeling van het Fries bij de kinderen. Samen met de ouders kunnen zij dan bespreken hoe dit aanbod vergroot kan worden. Hierbij kan het SFBO een adviserende rol spelen.

5.3 Vergelijking met de onderzoeksresultaten van Annick de Houwer

Zoals aangegeven in paragraaf 2.8 heeft De Houwer (2007) onderzoek gedaan naar de vraag waarom sommige kinderen die al vanaf jonge leeftijd aan twee talen worden blootgesteld, deze beide talen toch niet leren spreken. Het onderzoek werd gedaan in Vlaanderen en bevatte zowel immigrantengezinnen als (autochtone) Franstalige gezinnen. Het is interessant om te zien hoe groot de verschillen zijn tussen een officiële minderheidstaal in een regionale context zoals in dit onderzoek wordt onderzocht en de situatie bij diverse immigrantentalen, die deel uitmaken van de onderzoeksgroep van De Houwer.

De Houwer werkt in haar onderzoek met drie categorieën, namelijk de volgende (X staat voor een andere taal dan het Nederlands).

- Alleen Nederlands; (Dutch only)
- Alleen X; (X only)
- Nederlands + X. (Dutch + X)

Om een vergelijking te kunnen maken tussen het onderzoek van De Houwer en het onderzoek van het SFBO zijn de Friese gegevens zo gegroepeerd dat ze zo veel mogelijk aansluiten op de categorieën van De Houwer. In het onderzoek van het SFBO werd gewerkt met 5 categorieën, namelijk alleen Fries, alleen Nederlands, en drie tussencategorieën. Meer Fries dan Nederlands, meer Nederlands dan Fries en evenveel Fries als Nederlands). Er is voor gekozen om deze drie tussencategorieën te koppelen aan de enige tussencategorie van De Houwer (Dutch + X) .

In de tabellen 5.1 en 5.2 is een vergelijking gemaakt tussen de beide onderzoeken. In tabel 5.1 zijn de Friese resultaten weergegeven. 0 staat hierbij voor altijd Nederlands en 4 voor altijd Fries. In de kolom: geen taaloverdracht van het Fries wordt gekeken naar de categorie waarbij de peuter 0 of 1 heeft gescoord (geen of amper Fries) en bij een actieve taaloverdracht van het Fries wordt door de peuter 2, 3 of 4 gescoord (regelmatig tot altijd Fries). Het gaat hierbij weer om de taal die de peuter gebruikt tegen de Friestalige ouder.

In tabel 5.2 staan de resultaten van het onderzoek van De Houwer. Hierbij heeft De Houwer alleen gekeken of er taaloverdracht plaats heeft gevonden of niet. Minimaal één van de kinderen spreekt taal X niet of wel. In het onderzoek van De Houwer is enkel gevraagd naar de taal die thuis wordt gebruikt; het gaat hierbij niet specifiek om de taal die tegen de peuter wordt gebruikt. Daarnaast is bij de vraag of er sprake is van een geslaagde taaloverdracht gekeken of ten minste één van de kinderen de minderheidstaal spreekt. In het voorliggende onderzoek is naar het taalgebruik van elk kind *afzonderlijk* gekeken. Hiermee moet rekening gehouden worden bij de interpretatie van de cijfers. Een ander punt van aandacht betreft het feit dat de onderzoeksgroep van De Houwer met 1778 gezinnen vele malen groter is dan die van het SFBO.

Tabel 5.1: Het effect van de taalpatronen van de ouders op het gebruik van het Fries door de peuter.

Input Pattern	Geen taaloverdracht van het Fries.	Actieve taaloverdracht van het Fries.	N
1a - 2x 4	6%	94%	151
1b - 3/2/1 & 4	12%	88%	26
2a - 2x 3/2/1*	41%	59%	29
2b - 4 & 0	60%	40%	40
3 - 3/2/1* & 0	77%	23%	13
Alle combinaties	22%	78%	259

De categorie meer NL dan FR (cat. 1) en alleen NL (cat. 0) bij ouder1 zijn niet meegenomen in de resultaten, omdat deze enquêtes er zijn uitgefilterd.

Tabel 5.2: The effect of language input patterns in the parent pair on children's use of language X

Input Pattern	No child speaks X	At least One Child Speaks X	N
1a - 2x taal X	3%	97%	422
1b - (X + NL) & X	7%	93%	243
2a - 2x (X+NL)	21%	79%	243
2b - X & NL	26%	74%	198
3 - (X+NL)& NL	64%	36%	353
Alle combinaties	24%	76%	1.778

Bron: De Houwer (2007)

Als we naar de resultaten van beide onderzoeken kijken, vallen een aantal dingen op. De gemiddelde kans op een geslaagde taaloverdracht is in beide onderzoeken vrijwel gelijk (resp. 78 en 76 %). Dat geldt ook voor de categorieën waarbij óf beide ouders thuis alleen de minderheidstaal spreken (resp. 94 en 96%), dan wel de ene ouder alleen de minderheidstaal en de andere ouder de minderheidstaal én de meerderheidstaal (resp. 88 en 93%). Het grote verschil zit in de categorieën 2a en 2b. Een gemengd Fries-Nederlands aanbod van beide ouders in Friesland is maar in 59% van de gevallen succesvol, in de onderzoeksgroep van De Houwer is dit 79%. En de OPOL-strategie leidt in Friesland maar in 40% van de gevallen tot tweetalige kinderen, bij de Houwer is dit maar liefst 74%. Met het oog op de verworven positie van het Fries als erkende regionale taal zou men in de Friese onderzoeksgroep hogere slagingskansen verwachten dan bij de onderzoeksgroep van De Houwer, die voor een groot gedeelte bestaat uit sprekers van immigrantentalen. Het tegenovergestelde is het geval. Het zou interessant zijn de oorzaken die aan dit verschil ten grondslag kunnen liggen nog eens te onderzoeken.

5.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Naast de resultaten die voortkomen uit de enquêtes is ook informatie verzameld door het versturen van mails naar de respondenten die hun emailadres hebben achtergelaten op de enquête. Opvallend was dat relatief veel ouders noemden dat ze verwacht hadden dat hun kind beter of meer Fries zou spreken. Hieruit voortkomend is het belangrijk dat ouders tips krijgen om hun kind meer met de Friese taal in aanraking te laten komen. Daarnaast was het opvallend dat ouders erg wisselend reageerden op een mogelijk taak van het consultatiebureau die ouders kunnen gaan helpen bij een tweetalige opvoeding.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Voor een mogelijk vervolgonderzoek zijn aan de hand van dit onderzoek een aantal ideeën ontstaan. Het onderzoek van het SFBO is uitgezet in een groot aantal woonplaatsen in Fryslân, zowel dominant Nederlandstalige als dominant Friestalige woonplaatsen. Het is echter niet duidelijk of deze verdeling geheel overeenkomt met de werkelijke spreiding van de Fries- en tweetalige gezinnen over de provincie Fryslân. Inzicht hierin zal een preciezer beeld opleveren van de prevalentie van het fenomeen taalverlies in Fryslân. Daarnaast dient nog meer onderzoek gedaan te worden naar de werking van de kritische grens in het aanbod. De groep waarbij dit nu is onderzocht is te klein om gedetailleerde informatie te verkrijgen. Wanneer er wordt gekeken naar het meso- en macroniveau dient onderzocht te worden wat de mogelijkheden zijn om de tweetalige infrastructuur voor kinderen in omgevingen waarbij de Nederlandse taal dominant is te versterken. Als laatste kan er worden onderzocht wat de effectiviteit is van de adviezen die op basis van dit onderzoek aan ouders kunnen worden gegeven. Dit zal dan gaan om een interventie onderzoek.

Nawoord

Met het schrijven van dit onderzoeksverslag zijn wij aan het einde gekomen van de minor ontwikkelingsstimulering. Door het doen van dit onderzoek hebben wij geleerd hoe we een enquête op moeten stellen, hoe literatuur kan worden gezocht en vooral hoe de resultaten die voort zijn gekomen uit de enquêtes verwerkt dienen te worden zodat er woorden konden worden gegeven aan de cijfers die voortkwamen uit de enquêtes. Daarnaast diende er een ordening te worden gemaakt in het verslag en is naar een manier gezocht om alle verworven resultaten goed op papier te kunnen formuleren. In het onderzoek heeft behoorlijk wat tijd gezeten om tot dit eindresultaat te komen. Zeker in de laatste weken was het behoorlijk pittig om zoveel met het onderzoeksverslag bezig te zijn. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in een resultaat waar wij beiden trots op zijn.

Het onderzoek was niet gelukt zonder de hulp van onze opdrachtgever, Sytske de Boer. Zij gaf ons de handvatten om verder te gaan en hielp ons waar nodig. Daarnaast willen wij het SFBO ook bedanken voor de steun die zij geleverd hebben tijdens het onderzoek. Tot slot willen wij Michael Tiemens bedanken die ons geholpen heeft bij het begrijpen van de programma's SPSS en Stata. Zonder zijn hulp was het niet gelukt om de resultaten weer te kunnen geven.

Jolanda Wassenaar en Larissa van der Werf

Januari, 2013

Bronnen

- Barrett, M. (1999). *The Development of Language*. Philadelphia: Psychology Press.
- Delfos, M. (2005). *Ontwikkeling in Vogelvlucht*. (4de druk) Amsterdam: Harcourt.
- Feldman, R.S. (2007). *Ontwikkelingspsychologie*. (2de druk) Amsterdam: Pearson Education.
- Goorhuis-Brouwer, S. (okt 2007). Gereviseerde minimum spreeknormen (g-ms). VHZ artikelen. Geraadpleegd (03 oktober 2012) via <http://www.simea.nl/vhz/artikelen/2007/2007-5-artikel-2.pdf>
- Houwer, A. (2007). Parental language input patterns and children's bilingual use. Geraadpleegd (05 september 2012) via http://193.146.160.29/gtb/sod/usu/%24UBUG/repositorio/10291328_Houwer.pdf
- Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen*. (1^e druk) Amsterdam: Pearson.
- Meertaligheid.be (z.d.) Meertaligheid als meerwaarde. Geraadpleegd (13 december 2012) via <http://www.meertaligheid.be/voorenbuitenschools/faq/?term=9>
- Nortier, J. (2009). *Nederland Meertalenland: Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant.
- Portes, A., & Hao, L. (1998). E Pluribus Unum: Bilingualism and language loss in the second generation. *Sociology of Education*, 71, 269-294.
- Provincie Fryslân. (2007). *De Fryske taalAtlas 2007*. Geraadpleegd (11 december 2012) via <http://www.fryslan.nl/taalAtlas>
- Provincie Fryslân. (2011). *De Fryske taalAtlas 2011*. Geraadpleegd (11 december 2012) via <http://www.fryslan.nl/taalAtlas>
- Ruijven, B. van, & J. Ytsma. (2008). *Trijetalige Skoalle yn Fryslan; onderzoek naar de opbrengsten van het drietalige onderwijsmodel in Fryslân*. Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Ruijven, B. van, (2012) *Analyse van trends en prognoses van het aantal 0 t/m 6 jarigen in Fryslân*. Leeuwarden: Partoer.
- Sintrum Frysktalige Berne-opfang (2012). *Wurkplan 2012-2015*. Leeuwarden, DC: Author.
- Schmid, M. S. (2012) Kun je je moedertaal vergeten? Taalverlies bij migranten. *Levende talen magazine*, 99, 16-19. Geraadpleegd via <http://www.lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/125/123>
- Schmid, M. S. (2011) *Taalanalyse IND niet betrouwbaar*. Geraadpleegd (27-11-2012) via http://www.rug.nl/news-and-events/people-perspectives/opinie/2011/opinie25_2011

- Tseng, V., & Fuligni, A.J. (2000). Parant-adolescent language use and relationships among immigrant families with East Asian, Filipino, and Latin American backgrounds. *Journal of Marriage and family*, 62, 465-476.
- Wong Fillmore, L. (2000). Loss of family languages: Should educators be concerned? *Theory into Practice*, 39, 203-210.

Bijlage B: Het meetinstrument

Deze enquête graag invullen door de opvoeder die (meestal) Fries spreekt tegen de kinderen.
Indien beide opvoeders Fries spreken tegen de kinderen kunt u zelf bepalen wie de vragenlijst invult.

Enkele instructies

- Vragen die niet van toepassing zijn kunt u overslaan.
- In deze enquête staan FR en NL voor: Fries en Nederlands. Voor andere talen zie vraag 10.

Onderstaande vragen gaan over de peuter die de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf bezoekt.
Als u meerdere kinderen op deze voorziening hebt, kunt u de vragen invullen voor de **oudste** peuter.

1. **Wat is de leeftijd van de betreffende peuter?** _____ jaar, _____ maanden

Deel 1: Het gezin

Kruis aan wat van toepassing is:

	Altijd FR	Meer FR dan NL	Evenveel FR als NL	Meer NL dan FR	Altijd NL
2. Welke taal spreekt u (zelf) tegen de betreffende peuter?	☐	☐	☐	☐	☐
3. Welke taal spreekt de peuter tegen u ?	☐	☐	☐	☐	☐
4. In welke taal leest u boekjes voor?	☐	☐	☐	☐	☐
5. Als uw peuter (soms) Nederlands tegen u spreekt, in welke taal antwoordt u dan?	☐	☐	☐	☐	☐
6. Welke taal spreekt u tegen uw partner?	☐	☐	☐	☐	☐
7. Welke taal spreekt uw partner tegen u ?	☐	☐	☐	☐	☐
8. Welke taal spreekt uw partner tegen de betreffende peuter ?	☐	☐	☐	☐	☐
9. In geval van scheiding: Welke taal spreekt de uitwonende vader/moeder tegen de peuter?	☐	☐	☐	☐	☐
10. Wordt er naast Fries en/of Nederlands een andere taal in het gezin gesproken? Zo ja, wilt u de taalsituatie kort achterop dit formulier beschrijven?				☐ Ja	☐ Nee
11. Wie brengt de meeste tijd door met de betreffende peuter? (meerdere antwoorden mogelijk)	☐ uzelf ☐ uw partner ☐ de uitwonende vader/moeder				

12. Welke taal spreken de broertjes en zusjes van de peuter **tegen u**?
Graag de leeftijd van de kinderen aangeven:

	Altijd FR	Meer FR dan NL	Evenveel FR als NL	Meer NL dan FR	Altijd NL
Kind 2:jaar	☐	☐	☐	☐	☐
Kind 3:jaar	☐	☐	☐	☐	☐
Kind 4:jaar	☐	☐	☐	☐	☐
Kind 5:jaar	☐	☐	☐	☐	☐

13. Welke taal spreekt u tegen personen (bijv. familie, bakker, buurtkinderen) die zelf geen Fries spreken maar dit **wel goed verstaan**?

(Bijna) Altijd FR	Meer FR dan NL	Evenveel FR als NL	Meer NL dan FR	(Bijna) Altijd NL
☐	☐	☐	☐	☐

14. Hoe belangrijk vindt u het dat uw kind Fries leert spreken? Hierbij is **1 uitermate onbelangrijk** en is **10 uitermate belangrijk**. Graag aankruisen.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 2: De Omgeving

15. Hoeveel **dagen** in de week gaat uw kind naar het kinderdagverblijf? _____ dagen
(Twee dagdelen rekenen als 1 dag)
16. Hoeveel **dagen** in de week gaat uw kind naar de gastouder? _____ dagen
(Twee dagdelen rekenen als 1 dag)
17. Hoeveel **keer** in de week gaat uw kind naar de peuterspeelzaal? _____ keer

	(Bijna) Altijd FR	Meer FR dan NL	Evenveel FR als NL	Meer NL dan FR	(Bijna) Altijd NL
De leidsters op de vaste groep van het kinderdagverblijf spreken...	☐	☐	☐	☐	☐
De kinderen op de vaste groep van het kinderdagverblijf spreken...	☐	☐	☐	☐	☐
De leidsters op de vaste groep van de peuterspeelzaal spreken...	☐	☐	☐	☐	☐
De kinderen op de vaste groep van de peuterspeelzaal spreken...	☐	☐	☐	☐	☐
Welke taal wordt er gesproken bij de gastouder ?	☐	☐	☐	☐	☐

	(Bijna) Altijd FR	Meer FR dan NL	Evenveel FR als NL	Meer NL dan FR	(Bijna) Altijd NL
18. Welke taal wordt verder in de directe omgeving van de peuter gesproken? Het gaat bijv. om burens, familie vriendjes (ook vriendjes van broertjes/zusjes).	☐	☐	☐	☐	☐

	0-10 min.	10-20 min.	20-40 min.	40-60 min.	Meer dan 60 min.
19. Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar NL programma's op tv/dvd	☐	☐	☐	☐	☐
20. Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar FR programma's op tv/dvd	☐	☐	☐	☐	☐

21. Voor het onderzoek willen we graag uw woonplaats weten. Als u deze liever niet wilt geven, dan kunt u deze vraag ook overslaan.

Woonplaats _____

Mocht u nog een **toelichting** willen geven op de bovenstaande vragen, dan kan dat hier. Ook voor de beantwoording van **vraag 10** kunt u deze ruimte benutten.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Daarnaast willen wij u vragen of u open staat voor een aantal aanvullende vragen waardoor wij nog meer informatie kunnen verzamelen. Hiervoor kunt u hier uw **e-mailadres** neerzetten:

E-mailadres: _____

Hartelijk bedankt voor uw medewerking!

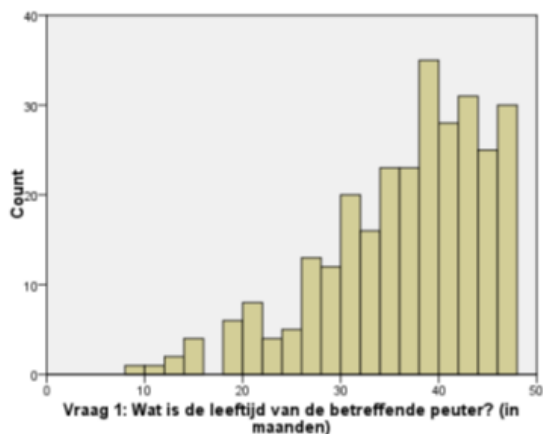
Bijlage E: Enquêtevragen en bijbehorende codering in Excel, SPSS en Stata

Enquête vraag	Codering (in Excel, SPSS en Stata)
Vraag 1: Wat is de leeftijd van de betreffende peuter? (in maanden)	... Maanden (leeftijd in maanden)
Vraag 2: Welke taal spreekt u (zelf) tegen de betreffende peuter?	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 3: Welke taal spreekt de peuter tegen u?	idem
Vraag 4: In welke taal leest u boekjes voor?	idem
Vraag 5: Als uw peuter (soms) Nederlands tegen u spreekt, in welke taal antwoordt u dan?	idem
Vraag 6: Welke taal spreekt u tegen uw partner?	idem
Vraag 7: Welke taal spreekt uw partner tegen u?	idem
Vraag 8: Welke taal spreekt uw partner tegen de betreffende peuter?	idem
Vraag 9: In geval van scheiding: Welke taal spreekt de uitwonende vader/moeder tegen de peuter?	Idem
Vraag 10: Wordt er naast het Fries en/of Nederlands een andere taal in het gezin gesproken? Zo ja, wilt u de taalsituatie kort achterop dit formulier beschrijven	0 = Nee 1 = Ja
Vraag 11: Wie brengt de meeste tijd door met de betreffende peuter? (meerdere antwoorden mogelijk) (uzelf, uw partner, de uitwonende vader/moeder)	Uzelf, Partner, Uitwonende vader/moeder
Vraag 12.1.1: Wat is de leeftijd van kind 2? (in jaren)	... Jaar
Vraag 12.1.2: Welke taal spreken de broertjes en zusjes van de peuter tegen u?	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 12.2.1: Wat is de leeftijd van kind 3? (in jaren)	... Jaar
Vraag 12.2.2: Welke taal spreken de broertjes en zusjes van de peuter tegen u?	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 12.3.1: Wat is de leeftijd van kind 4? (in jaren)	... Jaar
Vraag 12.3.2: Welke taal spreken de broertjes en zusjes van de peuter tegen u?	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 12.4.1: Wat is de leeftijd van kind 5? (in jaren)	... Jaar
Vraag 12.4.2: Welke taal spreken de broertjes en zusjes van de peuter tegen u?	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 13: Welke taal spreekt u tegen personen (bijv. familie, bakker, buurtkinderen) die geen Fries spreken, maar dit wel goed verstaan?	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 14: Hoe belangrijk vindt u het dat uw kind Fries leert spreken? Hierbij is 1 uitermate onbelangrijk en is 10 uitermate belangrijk.	Schaal van 1 tot 10 1 = uitermate onbelangrijk 10 = uitermate belangrijk
Vraag 15: Hoeveel dagen in de week gaat uw kind naar het kinderdagverblijf? (Twee dagdelen rekenen als 1 dag)	... Dagen

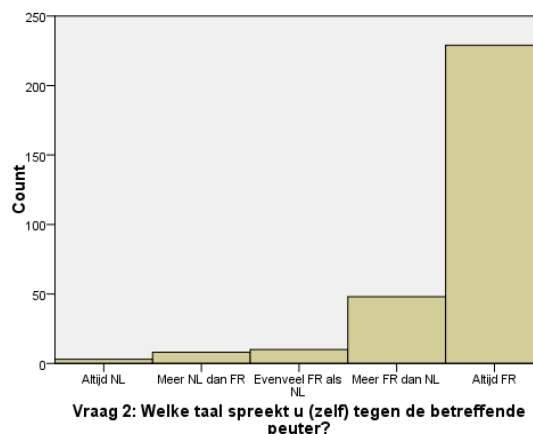
Vraag 16: Hoeveel dagen in de week gaat uw kind naar de gastouder? (Twee dagdelen rekenen als 1 dag)	... Dagen
Vraag 17: Hoeveel keer in de week gaat uw kind naar de peuterspeelzaal?	... Keer
Vraag 17.1: De leidsters op de vaste groep van het kinderdagverblijf spreken..	0 = Altijd NL 1 = Meer NL dan FR 2 = Evenveel NL als FR 3 = Meer FR dan NL 4 = Altijd FR
Vraag 17.2: De kinderen op de vaste groep van het kinderdagverblijf spreken..	idem
Vraag 17.3: De leidsters op de vaste groep van de peuterspeelzaal spreken..	idem
Vraag 17.4: De kinderen op de vaste groep van de peuterspeelzaal spreken..	Idem
Vraag 17.5: Welke taal wordt gesproken bij de gastouder?	idem
Vraag 18: Welke taal wordt verder in de directe omgeving van de peuter gesproken? Het gaat bijv. om burens, familie, vriendjes (ook vriendjes van broertjes/zusjes)	idem
Vraag 19: Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar NL programma's op de tv/dvd?	Idem
Vraag 20: Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar FR programma's op de tv/dvd?	5 = 0-10 minuten 15 = 10-20 minuten 30 = 20-40 minuten 50 = 40-60 minuten 70 = meer dan 60 minuten
Vraag 21: Voor het onderzoek willen we graag uw woonplaats weten. Als u deze liever niet wilt geven, dan kunt u deze vraag ook overslaan.	5 = 0-10 minuten 15 = 10-20 minuten 30 = 20-40 minuten 50 = 40-60 minuten 70 = meer dan 60 minuten
Daarnaast willen wij u vragen of u open staat voor een aantal aanvullende vragen waardoor wij nog meer informatie kunnen verzamelen. Hiervoor kunt u hier uw e-mailadres neerzetten.	<E-mailadres>
Mocht u nog een toelichting willen geven op de bovenstaande vragen, dan kan dat hier. Ook voor de beantwoording van vraag 10 kunt u deze ruimte benutten.	<Tekst>

Bijlage H: Grafische weergave van de enquête resultaten.

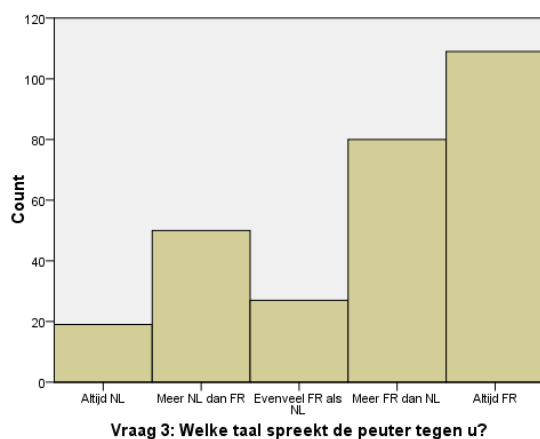
Grafiek H.1 Wat is de leeftijd van de betreffende peuter (in maanden)

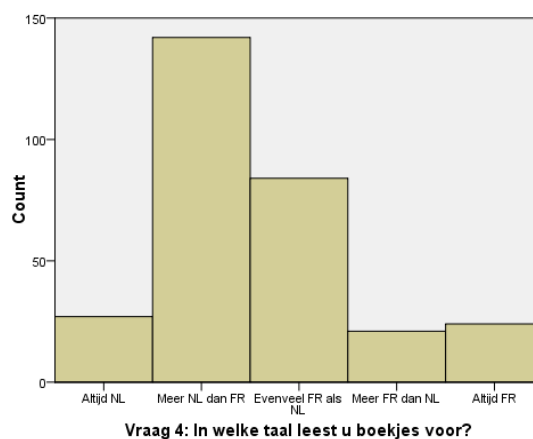
Grafiek H.2: Welke taal spreekt u (zelf) tegen de betreffende peuter?

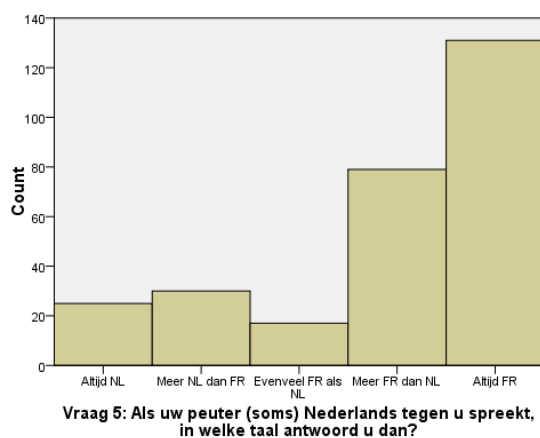
Grafiek H.3: Welke taal spreekt de peuter tegen u?

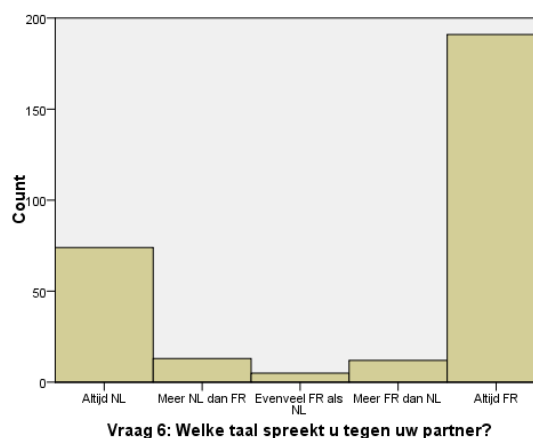
Grafiek H.4: In welke taal leest u boekjes voor?

Grafiek H.5: Als uw peuter (soms) Nederlands tegen u spreekt, in welke taal antwoordt u dan?

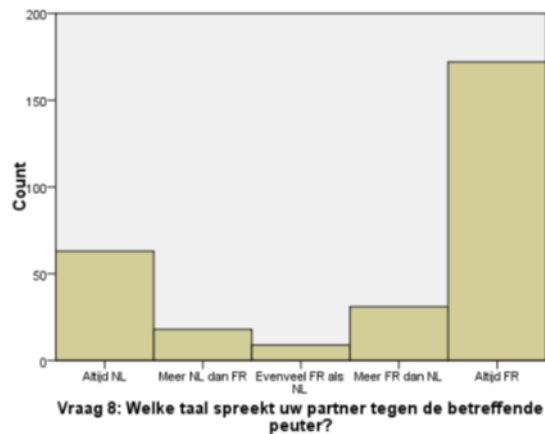
Grafiek H.6: Welke taal spreekt u tegen uw partner?

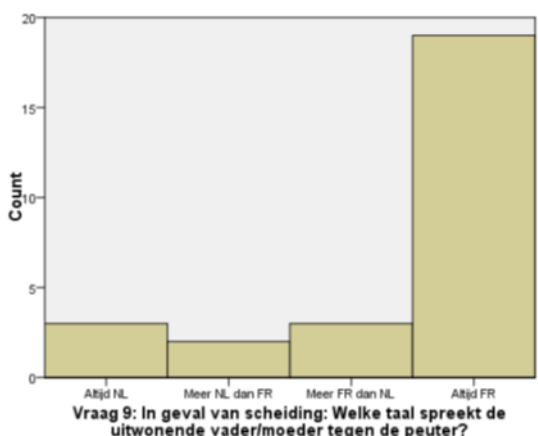
Grafiek H.7: Welke taal spreekt uw partner tegen u?

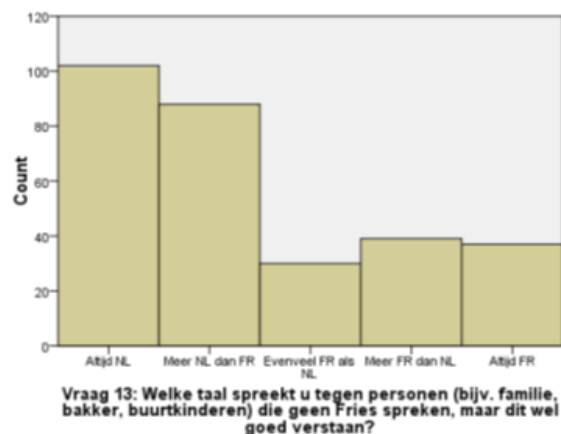
Grafiek H.8: Welke taal spreekt uw partner tegen de betreffende peuter?

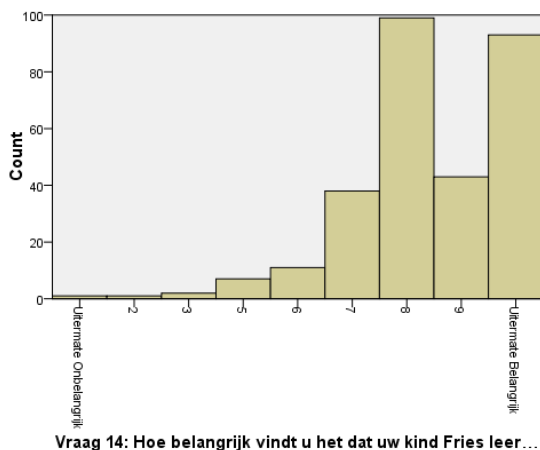
Grafiek H.9: In geval van scheiding: Welke taal spreekt de uitwonende vader/moeder tegen de peuter?

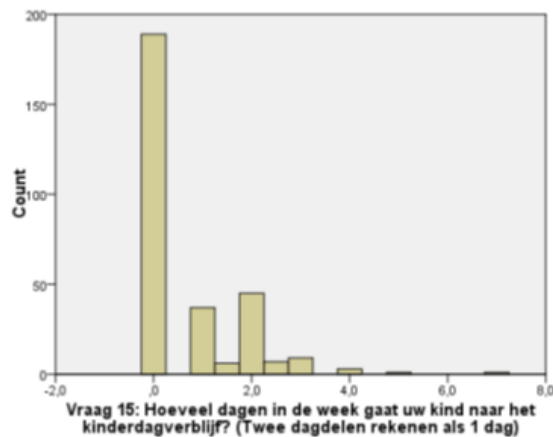
Grafiek H.18: Welke taal spreekt u tegen personen (bijv. familie, bakker, buurtkinderen) die een Fries spreken, maar dit wel goed verstaan?

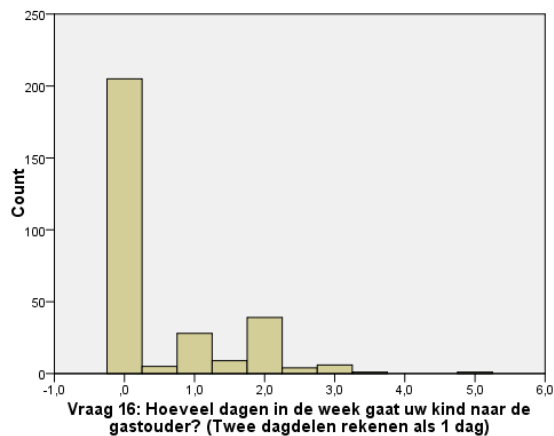
Grafiek H.19: Hoe belangrijk vindt u het dat uw kind Fries leert...?

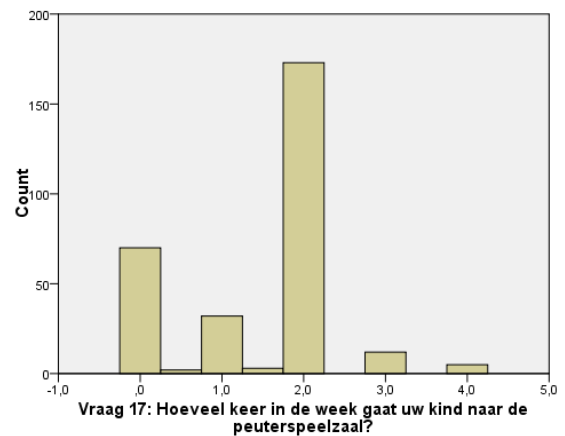
Grafiek H.20: Hoeveel dagen in de week gaat uw kind naar het kinderdagverblijf?

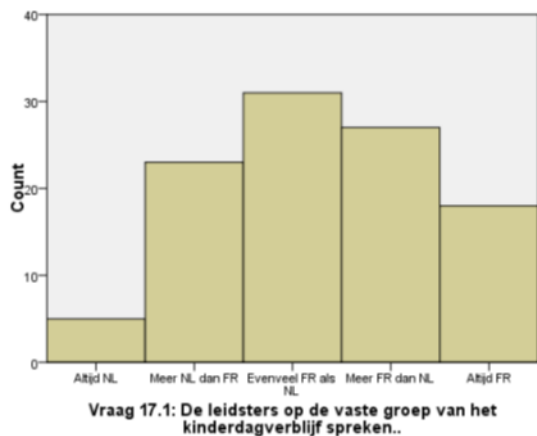
Grafiek H.21: Hoeveel dagen in de week gaat uw kind naar de gastouder?

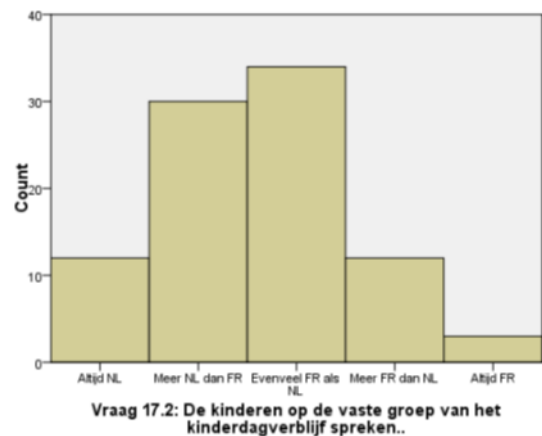
Grafiek H.22: Hoeveel keer in de week gaat uw kind naar de peuterspeelzaal?

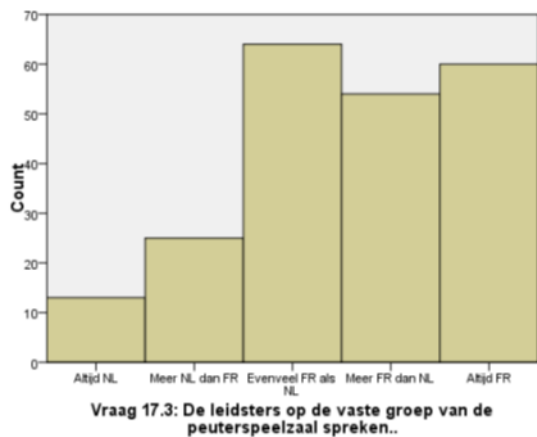
Grafiek H.23: De leidster op de vaste groep van het kinderdagverblijf spreken?

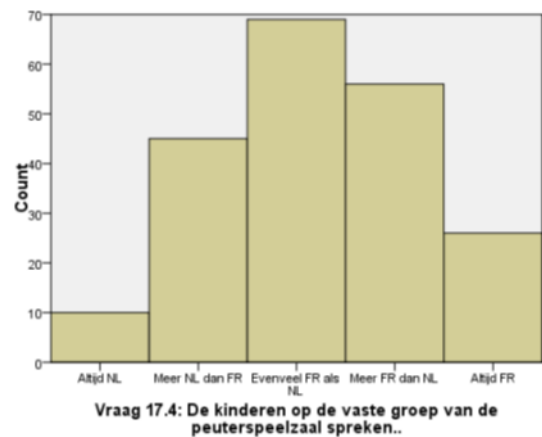
Grafiek H.24: De kinderen op de vaste groep van het kinderdagverblijf spreken?

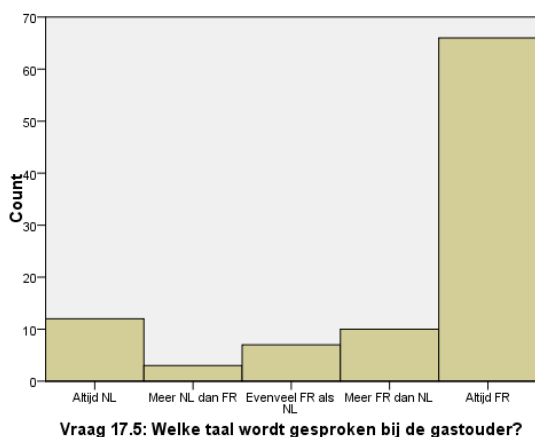
Grafiek H.25: De leidsters op de vaste groep van de peuterspeelzaal spreken...

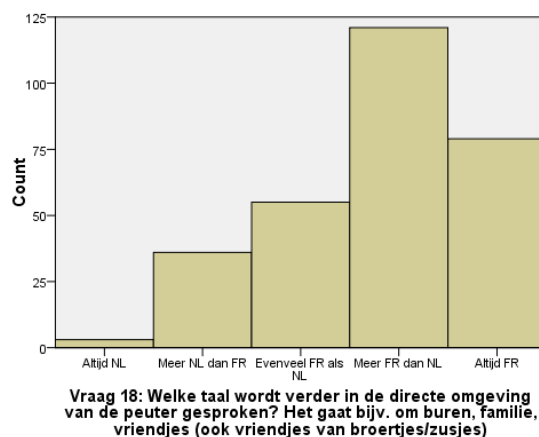
Grafiek H.26: De kinderen op de vaste groep van de peuterspeelzaal spreken...

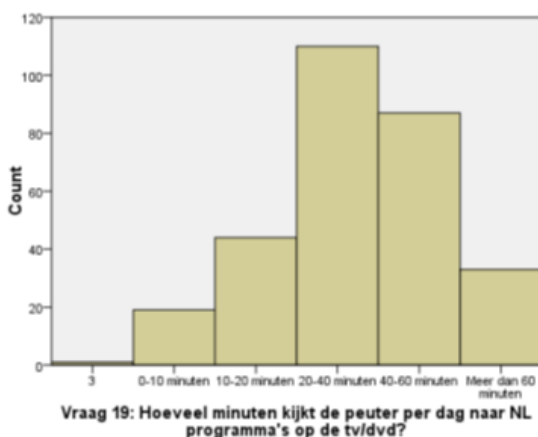
Grafiek H.27: Welke taal wordt gesproken bij de gastouder?

Grafiek H.28 Welke taal wordt verder in de directe omgeving van de peuter gesproken?

Grafiek H.29: Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar NL programma's op de tv/dvd?

Grafiek H.30: Hoeveel minuten kijkt de peuter per dag naar FR programma's op de tv/dvd?

Begrippenlijst

Additieve meertaligheid: Meertaligheid waarbij de houding van de omgeving t.o.v. de meertalige ontwikkeling positief is en de ontwikkeling van alle talen van het kind wordt gestimuleerd. In additieve meertaligheid wordt een taal toegevoegd zonder dat de beheersing van de andere taal/talen die het kind spreekt achteruit gaat (gaan).

Dominante taal: Voertaal van het land waar men woont.

Meertaligheid: Het in staat zijn van het gebruik van drie of meer talen.

Minderheidstaal: Elke taal die in een bepaald gebied door de minderheid van de bevolking wordt gesproken.

Moedertaal: Taal die tijdens de jeugd, zonder formeel taalonderwijs, thuis wordt verworven.

One-parent-one-language(OPOL): Elke ouder spreekt consequent, één van de twee talen tegen het kind. Vb. Moeder spreekt altijd Nederlands, vader spreekt altijd Fries.

SFBO: Sintrum Frysktalige Berne-opfang (NL: Het centrum voor Friestalige kinderopvang). Een informatie-, kennis- en steunpunt op het gebied van meertaligheid en taalstimulering in de voorschoolse periode.

Simultane meertaligheid: Wil zeggen dat verschillende talen vanaf de geboorte worden aangeboden.

Subtractieve meertaligheid: omgeving (inclusief familie, gemeenschap, school) die niet bevorderend is voor de ontwikkeling van meertaligheid. De kans om de moedertaal te verliezen is hierdoor groot, vooral als die een lage status heeft.

Successieve meertaligheid: Vindt plaats als het kind eerst één taal leert en later een tweede, eventueel een derde taal of nog meer talen leert.

Taal dominantie: Wanneer een meertalig kind zich in één van zijn talen vlotter en gemakkelijker kan uitdrukken dan in de andere taal/talen.

Taalverlies: Het fenomeen dat individuen vervreemden van de moedertaal, ook wel taal erosie of language attrition genoemd.

Tweetaligheid: Het in staat zijn van het gebruik van twee talen. (zie hoofdstuk 2 voor nadere uitleg)

Voorschoolse periode: Kinderen die in hun voorschoolse periode zitten gaan nog niet naar school. Deze kinderen zijn tussen de 2 en 3 jaar oud.

Vroegschoolse periode: Wanneer kinderen in hun vroegschoolse periode zitten gaan zij wel naar school en zijn zij tussen de 4 en 5 jaar oud. (Groep 1 en groep 2 van de basisschool).